

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2019, Cilt:7, Sayı:13, 7:305-336

Gönderim Tarihi: 26.02.2019

Kabul Tarihi: 20.05.2019

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.518231>

ARAPÇADAN TÜRKÇEYE ÖDÜNÇLENEN KELİMELERİN ARAPÇA KELİMELERİ ANLAYIP EZBERLEMEDE ETKİSİ

Ramazan KILIÇ*

Öz

Yabancı dil öğrenmek, ciddi çabalar gerektiren karmaşık bir süreçtir. Zira pek çok unsur bu sürecin bir parçası olabilir. Bunlardan biri de sözcük öğrenme ve sözcük bilgisidir. Geçmişten günümüze, sözcüklerin ezberlenmesi ve bellekte saklanması amacıyla birçok strateji geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Her dilin kendine özgü yapısı sebebiyle yeni sözcük öğrenme stratejileri geliştirilebilir. Özellikle anadili Türkçe olup hedef dil olarak Arapça öğrenen kitle için sözcük öğrenmede ciddi kolaylıklar mevcuttur. Günümüz Türkçesinde de aslı Arapça olan pek çok sözcük yaygın şekilde kullanılmaktadır. İki dil arasındaki bu denli yakınlık dil öğrenmede değerlendirilecek bir fırsat niteliğindedir. Özellikle ana dili Türkçe olup Arapça öğrenmeye başlayan/dil yeterliliği başlangıç seviyesinde olan kimselerin güdülenmelerini olumlu yönde artıracak bu strateji, Arapça öğrenme sürecini daha uzun ve sağlıklı bir zemine oturtabilecektir. Elinizdeki çalışma, Arapça ve Türkçenin sözcük yapısı ve sözcük öğrenme stratejilerinin keyfiyetini ortaya koymak amacıyla yapılmaktadır. Böylece anadili Türkçe olup Arapçayı yabancı bir dil olarak öğrenenler, Arapça sözcükleri daha kolay bir şekilde anlayıp öğrenebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Çağırışım, el-İştikâk, el-Taşrîf, Ödünçleme.

THE EFFECT OF ARABIC-TO-TURKISH BORROWING WORDS AS A UNDERSTANDING AND LEARNING ARABIC VOCABULARY

Abstract

Learning a foreign language is complex process that requires serious efforts. Many elements can be part of this process. At the beginning of these elements comes word learning and vocabulary. From past to present, many strategies have been developed in order to memorize a word. Systematic new vocabulary learning strategies can be developed for each language because of its unique structure. Especially there are great facilities for the target group who learn Arabic as the target language and their native language is Turkish. The origin of many Turkish words are etymologically based Arabic language. This closeness between the two languages has the potential to provide serious unmissable opportunities for language learning. This strategy, which will increase the motivation of those whose mother tongue is Turkish and who is learning Arabic, or whose language proficiency is at the beginning level, will make the Arabic learning process longer and healthier. This work is done in order to reveal the structure of Arabic and Turkish word structure and the possibility of word learning strategies. By this means, those who speak Arabic as a foreign

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, ramazankilic@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-5763-822X

language and have a mother tongue in Turkish will have serious advantages in learning and understanding vocabulary.

Keywords: Arabic Language, Associations, al-Ishtiqaq/Derivation, al-Taşrif/Declension, Borrowing.

Giriş

Dil, her bir topluluğun amaçlarını kendisi ile ifade ettiği sesler toplamıdır.¹ Dünya üzerinde konuşulan yaklaşık 6 bin farklı dil,² varlıkları bir arada tutmanın en güçlü bağlarından birisidir.³ Konuşulabilen her dilin, yeni bir kişi ve kişiliği temsil ettiği söylenir.⁴ Dilin sahip olduğu önem sebebiyle tarihin her döneminde insanlar, anadillerin ötesinde yeni diller öğrenme girişimlerini kesintisiz devam ettirmişlerdir.

Hayatın en temel iletişim aracı olan diller bazı açılardan farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan birisine göre dil, sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılır. Dilin sözlü yapısı hayatın günlük amaçlarını konu edinen bir hüviyete sahiptir. Sözlü dil, resmi ve resmîyet dışı çevrelerde kullanılabilir. Ancak dilin yazılı formu ise yalnızca resmi kapsamlı mecraları kapsayan, sözlü varyantın yazıya (ses birimleri olan sözcüklerle) geçirilerek kurgulandığı bir yapıdadır.⁵ Kullanımı bakımından dil ise etkin ve pasif şeklinde iki kısma ayrılır. Dilin pasif yapısı dinleme, okuma; aktif yapısı ise yazma ve konuşma becerilerinden meydana gelir.⁶ Dil üzerine yapılan sınıflandırmalar her nasıl olursa olsun, dili meydana getiren, dili dil yapan aslî bileşenler değişmemektedir. Bunlar sesbilim (fonoloji), biçimbilim (morfoloji), sözdizimi (sentaks) ve sözcükbilim (leksikoloji) dir.⁷ Dilin tüm bu unsurları pedagojik perspektifte dilbilgisi ve sözcük bilgisi kavramları çatısı altında hayat bulmuştur.⁸ Bu yapılar üzerine inşa edilecek kullanım alanları ise dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileridir. Dilin işlevsel açıdan kullanım araçları olan bu unsurlar ayrıca birer dil öğrenme vasıtalarıdır.⁹

Yabancı dil öğrenme faaliyetlerinde dilbilgisi ve sözcük öğretimi faaliyetleri

¹ Ebu'l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Ḥaşâ'îş* (nşr. Muhammed 'Alî en-Neccâr), y.y.: el-Hey'etu'l-Mışriyyetu'l- 'Ämme li'l-Kitâb, 1999), I, 34.

² John McWhorter, *The Story of Human Language-Part I*, Virginia: The Teaching Company, 2004, s. 1.

³ Necip Üçok, "Sosyal Bakımdan Dil", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2/4 (1944), 614.

⁴ Erkan Akgöz - Yüksel Gürsoy, "Türkiye Eğitiminde Yabancı Dil Öğrenme, İstek ve Kararlılıkları: Selçuk Üniversitesi Beyşehir Örneği", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 2/1 (2014), 21-28.

⁵ Sevim Sönmez, "Sözlü Dil/Yazılı Dil", *Dilbilim Araştırmaları* (1990), 119-121.

⁶ Okuma becerisi, sesli veya sessiz bir konuşma olarak nitelendirilemediği için pasif kategorisinde değerlendirilmiştir. Ancak okuma, bir eylem olarak aktif olmayı zorunlu kılar. Bu sebeple okuma: "edilgin bir iş değil metinle karşılıklı bir söyleşmedir; kuru bir canlandırma değil, yeni bir yaratıdır". Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1997, s. 75.

⁷ Neşe Atabay vd, *Sözcük Türleri*, y.y.: Papatya Bilim, 2003, s. 15.

⁸ Tiffini Banks, "Foreign Language Learning Difficulties and Teaching Strategies", (Yüksek Lisans Tezi, University of California, California, 2008), s. 19.

⁹ Ayten, Genç, "İlk ve Ortaöğretim Okullarında Yabancı Dil Ders Kitabı Seçimi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*/22 (2002), 74-81.

arasındaki dengenin gerektiği şekilde korunamadığı belirtilir. Buna göre sözcük eğitimi göz ardı edilip yalnızca dilbilgisine ağırlık verilerek; istenen başarıların bir türlü yakalanamaması, dilbilgisine karşı olumsuz bir yargının doğmasına ve dil eğitiminde yalnızca sözcük öğrenmeye meyledilmesine sebep olmuştur. Geçmişten günümüze bu durum tam bir kısır döngüyle devam ederken, bu unsurlar arasında dengenin kurulamayışının da etkisiyle kalıcı başarılar yakalanamamıştır.¹⁰ Herhangi bir dili belli derece (dahi olsa) dilbilgisi olmaksızın öğrenmek uygulanabilir bir yöntem değildir. Zira sonradan öğrenilen diller bir edinimden tamamen farklıdır.¹¹ Anadillerini edinen herkes, daha doğmadan evvel; pasif, akli veya fiziki herhangi bir çaba harcamaksızın, bulunduğu sosyal çevrenin dilini çok güçlü bir şekilde kazanabilir. İstisnai durumlar dışında gramer bilgisine ihtiyaç duyulmaksızın anadiller rahatça kullanılır. Ancak belli bir yaş evresi sonrası bilinçsizce yürütülecek hiçbir olasılığı kabul etmeyen zihin dünyası, çocukluğunda elde ettiği anadil sebebiyle anadil ve hedef dil arasında da zihinsel çatışmalara maruz kalır.¹²

Dilbilgisi ve kelime bilgisi, birbirleri yerine alternatifi olarak görülecek unsurlar değildir. Diğer bir ifadeyle, dil öğrenmede dilbilgisi ve sözcük bilgisinden yalnızca birisine yoğunlaşmak sağlıklı bir yöntem olmayacaktır. Bir dili doğru şekilde kullanabilmek, sözcüğün dilbilgisine uygun formatta biçimlendirilmesiyle gerçekleşebilir. Öte yandan kullanımları açısından dilin alt ve üst şekilde nitelenecek limitlerinden de söz edilebilir. Örneğin, hayatın olağan akışında kendini ifade edebilmek ve başkalarını asgari limitte anlayabilmek, dili kullanmanın alt limiti kabul edilebilir. Bu tür bir işlevsellikte dilbilgisi ve kelime bilgisinin taşımış olduğu önem sözcük lehine olacaktır.¹³ Zira yabancı bir dilde en ince ayrıntısına kadar bilinen gramer bilgisi, anlamlı bir konuşma ve dinleme faaliyeti yürütmek için yeterli olmayacaktır. Gramer bilgisi olmaksızın öğrenilmiş az sayıdaki sözcük, muhatabı anlama ve kendini anlatmada belli derece yardımcı olabilir. Bu kıyaslama, sözcük bilgisinin işlevsellik açısından daha önemli olduğunu ortaya koyar.¹⁴

Sonuç olarak sözcük bilgisi, dili anlayabilme ve öğrenebilmenin en temel gereksinimlerindedir. Sözcük öğrenme faaliyetinin kolaylığı temelde hedef dil ve ana dil arasındaki ilişkiye dayanır. İki dil arasındaki ortak noktaların çokluğu dil öğrenenlerin daha kesin ve kolay sonuçlara ulaşmasını sağlayacaktır.

¹⁰ Virginia French Allen, *Techniques in Teaching Vocabulary*, Oxford: Oxford University Press, 1983, s. 2-4.

¹¹ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2005, s. 464.

¹² Costas Gabrielatos, "L1 Use in ELT: Not a Skeleton, Tut a Bone of Contention. *Bridges/ 6* (2001), 33-35.

¹³ Leyla Ercan, "İlköğretim Okulu Yabancı Dil Öğretim Programı", (edt. Ayşegül Ataman), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s. 83.

¹⁴ Dongbo Zhang, "Vocabulary and Grammar Knowledge in Second Language Reading Comprehension: A Structural Equation Modeling Study", *Modern Language Journal 4/ 96* (2012), 562.

1. Hedef-Erek Dil İlişkisi ve Arapça Kelimelerin Yazılı Formda Öğretimi

Yabancı dil öğretiminde başarı veya başarısızlık olgularında temel kıstas olarak (genellikle) diğer ülkelerin başarı oranı dikkate alınır.¹⁵ Ancak yabancı dil öğretim politikalarının başarılı kabul edilen ülke eğitim sistemlerini taklitle dizayn edilmemesi gereklidir. Diğer bir ifadeyle herhangi bir eğitim sisteminin başarılı addedilmesi eğitim sistemlerinin revize edilmeksizin uygulamaya konmasına sebep olmamalıdır.¹⁶ Bu sebeple hedef dil ve anadil arasındaki ilişki dikkate alınarak daha gerçekçi eğitim politikaları ve stratejileri geliştirilebilir.

Köken bakımından Hami-Sami dil ailesine mensup olan Arapça, kaynağı bakımından çekimli bir yapıya sahiptir.¹⁷ Birleşmiş Milletler nezdinde resmi olarak kabul gören 6 dilden birisi olan bu dil, günümüzde 300 milyonun üzerinde insan kitlesi tarafından konuşulmaktadır.¹⁸ Altay dil ailesine mensup olan Türkçe ise pek çok açıdan Arapçadan farklılaşır.¹⁹ İki dillin temel özellikleri ve aralarındaki farklılıklar, dilbilimin temel unsurları olan fonoloji, morfoloji, sentaks ve leksikoloji açısından şu şekilde özetlenebilir:

	Türkçe	Arapça
Kaynakları Bakımından	Ural-Altay Dil Ailesi'nin Altay Kolu	Hami-Sami Dil Ailesi'nin Sami Kolu
Fonetik-Morfolojik-Semantik-Alfabe	İki dil arasında farklılıklar mevcuttur	
Leksikolojik	Kayda değer bir ortaklık (ödüncleme) mevcuttur	

Türkçe ve Arapçanın okuma becerisi açısından aralarındaki en büyük farklılığı harflerin gösterilmesi noktasında yaşanmaktadır. Zira Arapça yazı dili, aslı Fenikelere dayanan ve yalnızca sesli harfleri itibara alan bir alfabe üzerine kuruludur.²⁰ Oldukça zorlu bir özelliği kendisinde barındıran Arapçanın okuma dil

¹⁵ Başak Coşkun Demirpolat, "Türkiye'nin Yabancı Dil Öğretimiyle İmyihani", *Analiz/131* (2015), 11.

¹⁶ Ali Işık, "Yabancı Dil Eğitimimizdeki Yanlışlar Nereden Kaynaklanıyor?", *Journal of Language and Linguistic Studies* 4/2 (2008), 22-24.

¹⁷ Muhammed Tayyibî en-Neccâr, "el-Lugatü'l-'Arabiyyetü'l-Mu'âsıra", *Muhâdaratü Celseti'l-Mücemma'*, 89; Asya Pereltsvaig, *Languages of the World*, New York: Cambridge University Press, 2012, s. 92.

¹⁸ Ali Farghaly, "The Arabic Language, Arabic Linguistics and Arabic Computational Linguistics", *Arabic Computational Linguistics* (edt. Ali Farghaly), San Francisco: Center for the Study of Language and Inf, 2010, s. 44; Komisyon, *Birleşmiş Milletler Hakkında Hersey*, New York: Birleşmiş Milletler Yayını, 2008, s. 6.

¹⁹ Bkz. Ali Akar, *Türk Dili Tarihi-Dönem-Eser-Bibliyografya*, y.y.: Ötüken Yayınları, 2017, s. 15-20; Friederike Braun, "The Communication of Gender in Turkish", *Gender Across Languages* (edt. Marlis Hellinger, Hadumod Bubmann), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001, I, 283-306; Atiqa Hachimi, "Shifting Sands: Language and Gender in Moroccan Arabic", *Gender Across Languages* (edt. Marlis Hellinger, Hadumod Bubmann), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001, I, 27-48.

²⁰ Fatma Erkman Akerson, *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*, 2. bs., İstanbul: Multilingual, 2008, s. 50-56

becerisinin geliştirilmesi ve icra edilmesi noktasında ciddi semantik sorunların yaşanması kaçınılmazdır.²¹

Genel manada söz konusu iki dilin sözcük türetme (iştikak) yöntemi, söz dizimi, fonetik özellikleri alfabeti gibi yönlerden farklı olması, Arapça ve Türkçenin dil mantığı olarak birbirinden uzak iki dil olduğunu gösterir.²² Bu durum her iki toplum bireylerinin karşılıklı olarak birbirlerinin dilini öğrenmede ciddi oranda zorlanabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Oldukça farklı yapılara sahip iki dilin ortak noktada buluşabileceği öncelikli alan ise sözcüklerdir. Dini, siyasi, jeopolitik ve sosyolojik sebeplerden ötürü (özellikle) Arapçadan Türkçeye ciddi miktarda sözcük geçişi yaşanmıştır. Ancak bu durumun büyük bir dezavantajı olarak Arapçanın yazılı dil formuna hitap eden becerilerde (okuma ve yazma) sesli harflerin kullanılmayışı öne çıkmaktadır.

Aslı Arapça olup Türkçeleşmiş pek çok sözcük, faal olarak günümüz Türkçesinde kullanılmaktadır. Yapısı itibarıyla geçişler de genellikle isim formatında gerçekleşmiştir (ism-i fâ'il-zamân-mekân, fiil masdarları gibi).²³ Arapça ve Türkçe arasında yaşanan bu ilişki (farklı dillerin ortak sözcüklere sahip olması) dilbilimin ödünçleme adlı konusu içerisinde ele alınır. Ödünçlemeyi anlayabilmek için çağrışım ve bağlam konularına da temas edilmesi gerekecektir.

1.1. Kelime Ödünçleme, Çağrışım ve Dil Öğrenme

Rönesans döneminde ruhbilim alanında yaşanan gelişmeler benzerlik, yakınlık ve yineleme gibi temalarla dil öğrenme arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Bu ilişkinin kurulmasını sağlayan kavrama ise *çağrışımçılık* adı verilmiştir. Buna göre yeni bilgiler öğrenilirken, bilinenlerle öğrenilen arasında benzerlik yönünden anlamlı bir ilişki kurulur.²⁴ Yeni öğrenilecek girdiler, *bilinmezler* olduğundan, bunlar bilinenler üzerinden öğrenilmelidir. Bu sayede bilinmezler zihinde daha kolay ve kalıcı şekilde yer edinebilecektir. Bunun yapılacağı en olası bilgi alanı ise sözcüklerdir.

Çağrışımçılık hakkındaki ilk düşünceler Aristoteles'e aittir. Aristo, çağrışımın benzerlik, karşıtlık ve süreklilik unsurlarının kendi içerisindeki uyumu sonucu

²¹ Ebu'l-Esvad ed-Düeli ile başlatılan ve nihai halini Halil b. Ahmed ile tamamlayan sesli harf simgeleri (harekeler) her ne kadar Arap dilinde sonradan ihdas edilebilmişse de gerek klasik ve gerekse modern metinlerde aslolan uygulama harekesiz yazı sistemidir. Bkz. Osman b. Said ed-Dânî, *el-Muhkem fî Nakti'l-Mesâhif*, (nşr. İzzet Hasan), 2. bs., Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1407/1986, s. 6-7.

²² İbn Teymiye de (ö. 728/1327) Arap dili kurallarının toplamı olan nahvi, "Arapların akıl yapısı, düşünüş şekli ve inanç sistemi" olarak görmesi de bu konuyu destekler niteliktedir. bkz. Soner Gündüzöz, *Arap Düşüncesinin Büyübozumu*, Samsun: Etüt Yay., 2011, s. 21.

²³ Bu kapsamda yapılmış çalışmalardan bazıları için bkz. Hamza Eriş, *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat: 2014; Birgül Gümüş, "Anlam değişimleri çerçevesinde Kur'an Arapçasından Türkçeye Geçen Kelimeler", (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

²⁴ Ertan Kuşçu, "Sözcük Öğretimi Üzerine Değerlendirmeler ve Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nin (CNRS) Görsel-Anlambilimsel Yorumu", *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 6/ 2 (2017), 289-290.

oluşturduğunu belirtir. Buna göre *çağrışım*, “iki ya da daha fazla öge arasındaki işlevsel bağıntıya; bilinçteki ögelerin ya da bileşenlerin, iradenin aracılığı olmadan ya da irade sergilenmesine rağmen, birbirleriyle birleştirilmeleriyle ilgili psikolojik bir fenomendir”. Çağrışımçılık ise “geçmiş deneyimi bilincin halihazırdaki bir nesnesiyle yeniden kurmayı amaçlayan öğretilerdir.”²⁵

Arap dilinin sahip olduğu işlevsel sözcük oranına bakıldığında, niceliksel olarak oldukça zengin olduğu ve bu sebeple sözcük öğrenme eyleminin çok da kolay olmadığı görülecektir. Böyle bir gerçekliğe mukabil hedef kitlenin bilmediği kelimelerle karşılaşması durumunda²⁶ ne yapacağı sorusuna geleneksel eğitim bakışı, *sözlük* ya da *bilenden yardım alma* önerisinde bulunmaktadır. Bu tür yardımcı unsurlara ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda ne yapılacağı hakkında alternatif stratejiler geliştirmek dil öğrenebilmenin gerekliliklerindedir.²⁷ Bu açıdan Aristo'nun işaret ettiği çağrışımçılık teorisini sözcüklerin anlamlarını tahmin etme ve sözcükleri ezberlemede bir stratejiye dönüştürmek, Arapça ve Türkçe arasındaki ödünçleme kelimelere yoğunlaşmakla mümkündür.

Ödünçleme (kod-kopyalama), “bir başka dilden öge alma; çeşitli siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik vb. nedenlere dayanan ödünçleme, sesbirim, sözcük, biçimbirim ve sözdizimi düzeylerinde olmak üzere dilin her düzeyinde görülebilen bir durumdur.”²⁸ Kitap, Defter, Kalem gibi sözcükler Arapçadan Türkçeye ödünçlenen sözcüklerden yalnızca bir kaçıdır. Ancak sözcüklerin kullanımı arasında anlam daralması, anlam genişlemesi ve benzeri farklı semantik değişimler yaşanabilmektedir.²⁹ Özellikle sözcüklerin hedef dilde çok anlamlılığı erek dilde tamamen karşılanmıyorsa ciddi anlam problemleri yaşanabilir. Bu sebeple ödünçlenen sözcüklerde eşdeğerlik problemleri yaşanabilir.

İki dil arasında söz konusu ödünçleme kelime birliği, bu dillerin karşılıklı olarak anlaşılıp öğrenilmesine kolaylık sağlayabilecektir. Bunun için ödünçlenen kelimelerin Aristo'nun çağrışım perspektifi ile sentezlenmesi gerekir. Bu tür bir stratejiyi meydana getirmek, hedef dil ve anadil arasındaki sözcük yapısının kavranmasıyla mümkün olacaktır. Bu açıdan hedef dil olarak belirlenen Arap dilinin sözcük yapısının ele alınması gereklidir.

²⁵ Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, “Çağrışım” Maddesi, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 1999, s. 187.

²⁶ Örneğin, yabancı dilde temel becerilerden biri ya da bazılarını kullanan bir kimse, bilmediği sözcüklerle karşılaştığında ya bilen bir kimseye soru sorar ya da sözlüklerden yardım alır. Ancak hayatın bazı an ve şartları tür yardımcı unsurlara başvurulmaya engel teşkil edebilir (merkezi dil sınavları gibi). Böyle hallere karşı yapılabilecek ilk eylem, cümle ve metnin bağlamından hareketle anlam tahmininde bulunmak olacaktır. Ayrıca bu durum gerek zaman gerekse eğitsel açıdan dil öğrenmeye daha olumlu katkılarda bulunacaktır. bkz. Esra Önkuzu, “Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Öğrenme ve Düşünme Stilleri ile Yabancı Dilde Kelimenin Anlamını Tahmin Etme Başarıları Arasındaki İlişki”, (Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2013), s. 48.

²⁷ Ming-Yueh, Shen, “Effects of Perceptual Learning Style Preferences on L2 Lexical Inferencing”, *System*, 38/ 4 (2010), 539.

²⁸ Kamile İmer v.dğr., *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011, s. 199.

²⁹ Bkz. Bahattin Sav, “Anlam Değişimleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23/ 1 (2003), 154-165.

1.2. Sözcük ve İşlevi

Sözcükler; anlamlı ses veya ses birliği; ses dilinde belli anlamları ya da tümce kuruluşunda bazı görevleri bulunan iletişim araçlarıdır. Sözcükler, insanlar arasında anlaşma ve uyuşmanın ürünleridir. Sözcüğün Arapçadaki karşılığı “kelime-كلمة” ile ifade edilir.³⁰ Anlamlı en küçük yapı birimleri olan sözcükler ve işaret ettikleri gerçeklik arasında ses bakımından hiçbir bağ bulunmamaktadır. Her dil ve sözcük, ait olduğu toplumun birer aynasıdır.³¹ Toplumlar anlaşılmadan hiçbir dil tam manada anlaşılabilir ve doğru şekilde diğer kültürlerle aktarılamaz.³² Dil ve kültür arasındaki ilişkinin en çarpıcı şekilde anlatıldığı anlayış, farklı iki dil arasındaki anlam köprüsünün üzerine inşa edildiği tercüme faaliyetleri için *tüm (çeviri ve) çevirmenlerin yalancı olduğu* tanımlamasından anlaşılabilir.³³ Sözcükler, çeşitli semboller yoluyla zihindeki imgeleri dışa vurma görevini üstlenebilir. Kelimeler ve işaret ettikleri imgeler arasındaki ilişki, madeni para ve işlenmeden önceki eriyik haline benzetilir. Eriyik, nasıl paraya dönüştürüldüğü anda anlam ve önem kazanıyor ise, imge ve düşünceler de kelimeler vasıtasıyla hayat bulacaktır.³⁴ Karşılıklı iletişim kuran kimseler, ortak kodlama mantığına sahip olmadıkları müddetçe, anlamsal problemler son bulmayacaktır.³⁵

1.3. Bellek ve Öğrenme Eylemi Arasındaki İlişki

Dil ve beyin arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalar 19. Yüzyıla beraber hız kazanmıştır. Teknoloji alanında yaşanan ciddi atılımlar günümüz dünyasında dil-beyin ilişkisinin daha da aydınlatılmasını gerektirmektedir.³⁶ Öğrenme faaliyetlerinin gerçekleşmesinde yaş, zekâ, beyin ve dikkat gibi pek çok unsurun etkisi söz konusuysa,³⁷ özellikle beyin ve yaş arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.³⁸ Çocukluk ve genç/olgun yaş evresi kıyaslandığında, her iki kitlenin

30 TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KEL%C4%B0ME (erişim: 1 Aralık 2018).

31 Ejder Çelik, “Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat ve Sosyoloji İlişkisi Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 104/ (2013), 59-64; Yaşar Daşkiran, “Arap Dilinde Terim Sorunu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/14 (2014), 193; Atabay v.dğr., *Sözcük Türleri*, s. 15.

32 Ali Güven, “Toplumsal Dilbilimin Kapsam Alanı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/ (2012), 60; Atakan Altınörs, *Dil Felsefesine Giriş*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2003, s. 19.

33 Bkz. Franz Volker Greifenhagen, “Traduttore Traditore: An Analysis of the History English Translation of the Qur’an”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 3/2 (1992), 274-291.

34 Soner Gündüzöz, “Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça’nın Yapılanmasında ve Algılanmasında Etkili Öğeler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5/2 (2005), 219.

35 Latif Beyreli v.dğr., *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 4-6; Atabay v.dğr., *Sözcük Türleri*, s. 15-16.

36 Kozan Ölena - Gamze Öksüz, “Beyin ve Dil: Araştırmaların 150 Yılı”, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi/ 147* (2010), 147, s. 22.

37 Mehmet Ali Seven, Ali Osman Engin, “Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/2 (2008), 192-212.

38 David, Birdong, “Age and Second Language Acquisition and Processing: A Selective Overview”, *Language Learning*, 56/1 (2006), 34; Özkan Ersal, *Öğrenmeyi Öğret Bana*, Konya: Bahçıvanlar Basım, 2006, s. 28-39; Muhammed Nebî Ahmedî, “Ta’lîmü'l-Lugati'l-'Arabiyye fi İrân”, *İ'dâ'ât*

öğrenmede birbirlerine karşı üstünlüklerinin olduğu görülür.³⁹ Öğrenme eyleminin ana merkezi olan bellek ise girdileri işleyerek bilgi formuna dönüştürmede belli bazı aşama ve stratejileri devreye sokmaktadır.⁴⁰ Sırası ile bunlar; duyuşsal kayıt, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olarak üç kısımdan oluşmaktadır.⁴¹

Bilgilerin işleme konduğu ilk aşama duyuşsal kayıttır. Girdiler birkaç saniyelğine, kapasitesi muazzam derecedeki bu bellekte saklı kalabilir.⁴² Duyuşsal kaydın olmadığı bir dünyada, konuşmacılar konuşma sonunda ilk söylediklerini; okuyucular ise okudukları metin/cümlelerin sonlarına doğru metin/cümlelerin başını hatırlayamaz.⁴³ Duyuşsal kayıttaki girdilerden bazısı bir sonraki bellek türü olan *uzun süreli belleğe* aktarılır. Yapısı gereği oldukça sınırlı bir kapasiteye sahip olduğundan girdilerden ancak bir kısmı kısa süreli bellekte kendisine yer bulabilir.⁴⁴ Son bellek aşaması ise süreli bellektir. Kapasite ve bilgilerin kalıcılığı açısından sınırsız yapıdaki bu bellek türünde⁴⁵ girdilerin doğru stratejilerle sağlamanın yapılmaması, unutulmalarını daha olası kılacaktır.⁴⁶

Bellek türleri arasında geçişi sağlayan ve eğitim faaliyetleri sonucu girdilerin uzun süreli belleğe aktarılmasını destekleyen strateji ve uygulamalar bulunmaktadır. *Tekrar etme, kodlama ve örgütleme* bunlardan bazılarıdır.⁴⁷ Öğrenilen her bilgi belli süre zarfı boyunca bellekte saklı kalabilirken, ihtiyaç anında geri çağırılma ihtimalleri mevcut şartlara göre değişmektedir. Bilginin kalıcılığında en temel etken *süre* ve *tekrar* olarak gösterilir.⁴⁸ Unutmanın ilk aşamasında, girdilere maruz kalma süresinin uzamasıyla bilgilerin geriye çağırılmasında zorluk yaşanır.

Nakdiyye/5 (2010), 38; Zoltan Dörnyei, *Motivational Strategies in the Language Classroom: Cambridge Language Teaching Library*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 50.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. David, Singleton, "Age and Second Language Acquisition", *Annual Review of Applied Linguistics*, 21/ (2001), 78; Mihaly Csikszentmihalyi - Maria Mei-ha Wong Wong, "Motivation and Academic Achievement: The Effects of Personality Traits and the Quality of Experience", *Journal of Personality*, 59/3 (1991), 541; Nazan Tutaş, "Yabancı Dil Öğrenmede Yaş Faktörü", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ 6* (2000), 365-369.

⁴⁰ Melek Demirel, "Üniversite Öğrencilerinin Kullandıkları Dil Öğrenme Stratejileri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi/ 43* (2012), 143.

⁴¹ Ali Osman Engin v.dğr., "Uzun Süreli Bellek ve Öğrenme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/2* (2008), 252; Esra Keleş - Salih Çepni, "Beyin ve Öğrenme", *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3/2 (2006), 75.

⁴² Bülent Öztürk, "Öğrenme ve Öğretmede Dikkat", *Milli Eğitim Dergisi*, /144, (1999), 2; Keleş, Çepni, "Beyin ve Öğrenme", 75.

⁴³ Senemoğlu, "Gelişim Öğrenme", 269.

⁴⁴ Keleş Çepni, "Beyin ve Öğrenme", 75; Senemoğlu, "Gelişim Öğrenme", 270-295.

⁴⁵ Senemoğlu, "Gelişim Öğrenme", 277-278.

⁴⁶ Özgen Korkmaz - Ahmet Mahiroğlu, "Beyin, Bellek ve Öğrenme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15/1 (2007), 95-97.

⁴⁷ Senemoğlu, "Gelişim Öğrenme", 296-308.

⁴⁸ Rob Waring - Paul Nation, "Second Language Reading and Incidental Vocabulary Learning", *Museum Tusulanum Press The University of Copenhagen*, /4, (2004) 11-21; Joseph R. Jenkins - Marcy L. Stein - Katherine Wysocki, "Learning Vocabulary Through Reading", *American Educational Research Journal*, 21/4 (1984), 781; William E. Nagy - Patricia A. Herman - Richard C. Anderson, "Learning Words from Context", *Reading Research Quarterly*, 20/2 (1985), 252; M. S. L., Swanborn - K. De Glopper, "Incidental Word Learning While Reading: A Meta-Analysis", *Review of Educational Research*, 69/3 (1999), 261; T. Saragi - I. S. P. Nation - G. F. Meister, "Vocabulary Learning and Reading", *System*, 6/2 (1978), 78.

Tekrarlar arasındaki sürenin uzaması, bilgilerin geri dönüşü olmayan şekilde unutulmasına sebep olabilir. Bu olasılık, konuşma ve yazma becerilerinde nispeten daha düşükken, okuma becerisinde daha yüksektir.⁴⁹ Öte yandan her bilgi kaybı, dil öğrenme devamlılığının teminatı olan umut ve güdülenmenin biraz daha azalmasına ve böylece dil öğrenme sürecinin sekteye uğramasına sebep olabilir.⁵⁰ İçerisinde istikrarın bulunmadığı eğitim mantığı, hedef bilgiden en etkin şekilde faydalanmaya engeldir.⁵¹ Bilinçli, kontrole dayalı ve istikrarlı şekilde sürdürülen eylemler, beceri olmaya daha yakındır.⁵² Tekrar etme stratejisi önemli olduğu kadar bilgilerin zihinde nasıl kodlanarak tekrar edileceği meselesi de önem taşıyan bir diğer meseledir. Bu sebeple dilbilimin konusu olan sözcük ödünçleme, Arapça öğrenme ekseninde bir sözcük öğrenme stratejisi olarak ele alınacaktır.

2. Arapçada Sözcük Türetme Yöntemleri ve Sözcük Öğrenme Stratejisi

Türkçenin mevcut kelime dağarcığı Arap dilinden ciddi şekilde etkilenmiştir. Arap dili, yapı bakımından çekimli bir dil ailesine mensup olduğundan Türkçeleşmiş pek çok Arapça kökenli sözcüğün tespiti için çekimli dil ve sözcük türetme mantığının bilinmesi kaçınılmazdır. Arap dilinde sözcüğü konu edinen, sözcükle ilgilenen ilim dalının adı ise sarftır. Genel ifadeyle Arap dili grameri; sarf ve nahiv şeklinde iki kısma ayrılır. Klasik dönem dilbilimcilerden olan *Sîbeveyhi* (ö.180/796) ve *Zeccâcî* (ö.337/949)'nin eserlerine bakıldığında, gramer kurallarının tek çatı altında (nahiv) ele alındığı görülmektedir.⁵³ Zira sarf, ancak ilk dönemler sonrası ayrı bir bilim dalı hüviyetini kazanabilmiştir. Ele aldığı konu açısından nahiv, cümle ile ilgilenirken, sarf ilmi ise sözcükleri (fiil vezinleri, çekimleri; masdar; *ism-i zamân*, *mekân*, *mübâlâ*, *âlet*, şahıs vb.) konu edinmektedir.⁵⁴

Cahiliye ve İslamiyet'in ilk dönemlerinde Arapça, toplumun kendisini ifade etmesi açısından yeterli bir dil olmuştur. Yaşanan fetihler sonucu Müslümanların artan sayısı ve yeni toplum ve kültürlerle karşılaşılması, Arapçanın mevcut kavramları ile çağın ihtiyaçlarına karşılık vermede yetersiz kalmasını beraberinde getirir. İlk zamanlar yeni olgu, kavram ve fikirlerin ifade edilmesinde zorluklar

⁴⁹ Bert Weltens, Marjon Grendel, "Attrition of Vocabulary Knowledge", *The Bilingual Lexicon* (edt. Robert Schreuder - Bert Weltens), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1993, s. 153.

⁵⁰ Rob Waring - Misako Takaki, "At What Rate Do Learners Learn and Retain New Vocabulary From Reading a Graded Reader?" *Reading in a Foreign Language*, 15/2 (2003), 153-155.

⁵¹ Tilda Navaro Saydı, *Yabancı Dil Öğrenmede Başarı Şifreleri: Öğrenme Stratejileri*, İstanbul: Bileşim Yayınları, 2007, s. 26-28; Therrien, William J., "Fluency and Comprehension Gains as a Result of Repeated Reading", *Remedial and Special Education*, 25/4, (2004), 252.

⁵² Abdullah Er, "Yabancı Dil Öğretiminde Okuma", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, /12 (2005), 210-215.

⁵³ Sîbeveyhi Ebû Bişr 'Amr b. 'Osman b. Kanber, *el-Kitâb* (nşr. 'Abdusselâm Muhammed el-Hârûn), Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1988, IV, 242; İshak el-Bağdâdî en-Nihâvendî ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-'Ulemâ* (nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn), Riyad: Mektebetü'l-Hancî, 1983, s. 130; Mahmûd Fehmi el-Hicâzî, *'İlmü'l-Lugati'l-'Arabîyye*, Kahire: Dâru Garîb li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', ts., s. 64.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cordci Şahin 'Atiyye, *Sülletü'l-Lisân fi'ş-Şarf ve'l-Nahvi ve'l-Beyân*, Beyrut: Dâru'r-Reyhânî, ts., s. 3-133.

yaşansa da zamanla yeni sözcük ve kavram türetme faaliyetlerinde belli bir mesafe kat edilebilmiştir.⁵⁵

Arap dilinin sahip olduğu kök yapı sınırı, Muhammed Ṭayyibî en-Neccâr tarafından bilgisayar ortamında 11500 olarak tespit edilmiştir. Buna göre Kur'an-ı Kerim'de bulunan ve İslam dininin doğuşundan günümüze kadar kullanılan köklerin oranı, genel toplamın %15 kadarını geçmemektedir. Geriye kalan %85'lik oran ise Arapçanın Cahili varyantına dayanır. Günümüz araştırmaları, makaleleri ve dergilerinde kullanılan sözcüklerin Kur'an-ı Kerim dili ile uyuşmama oranı ise %2 den fazla değildir. Buradan hareketle Kur'an-ı Kerim'de kullanılan dilin Arapçanın genel halini kapsadığı gayet açıktır. Bu özelliği ile Arapça, diğer dillerden farklı ve ilginç bir özelliği kendinde barındırmaktadır.⁵⁶ Verilen bu oranlar, aynı zamanda Arapçanın kök yapısını ne denli koruduğunu ve yeni türetilen kelimelerin mevcut kökler üzerine kurulu olduğunun göstergesidir.

Arapçada belli kalıplar ve kurallar kullanılarak sistematik sözcük türetme faaliyetleri oldukça yaygındır.⁵⁷ Kelime türetilmesi ise genel ifadeyle isimler ve fiiller olarak iki kategoride değerlendirilir. İsimler, türeyiş açısından iki kısma ayrılır. Biçim yönünden özgün olup başka herhangi bir kelimedenden türemeyenlere *câmid*, biçimsel yönden aslı olmayıp başka bir kelimedenden türeyenlere ise *müştaş* denir.⁵⁸ Herhangi bir ismin *câmid* olup olmadığı müştaş olma durumundan anlaşılabilir. Bu açıdan müştaş isimlerin türetme yolları için mevcut kalıp ve türetme kurallarına bakılması gerekecektir. İsimler gibi fiiller de bazı kalıplar yoluyla yeni anlamlara karşılık gelir. Fiiller, kalıplaşmış çekimler sayesinde isimlerden daha sistematik bir türeme sistemine sahiptir.

İştikâk, taşrîf, tevlîd, ta'rîb, ıalab, naht⁵⁹, mecaz vb. pek çok sayıda sözcük türetme çeşidi bulunmaktadır.⁶⁰ Kurallı türetmeler dışında kendisine semâ'î denen, kuralsız kelime türetme durumu da mevcuttur. Bu sebeple türetme şekli kurallı olan sözcüklere *kıyâşî*; kuralsız olanlara ise *semâ'î* denmektedir.⁶¹ Kelime türetme: harf

⁵⁵ Yakup Civelek, "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede 'Naht' Yönteminin Kullanımı", *Nüsha*, /10 (2003), 98-99.

⁵⁶ Muhammed Ṭayyibî en-Neccâr, "el-Lugatü'l-'Arabiyyetü'l-Mu'âsıra", y.y. ts., 247-251.

⁵⁷ Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 9-11.

⁵⁸ Yaşar, "Arapça'nın Temel Kuralları", s. 57, 62.

⁵⁹ Kalb, hecelerinin yerlerinin değiştirilerek kelime türetilmesidir. Tarib, kavramların ana dile aktarılmasıdır. Tevlid, dilin kendi öğelerine yeni anlamların yüklenmesi yoluyla veya dilin unutulmuş, kimi vakitlerse sadece lehçe ve ağızlarda yaşayan öğelerin tekrardan kullanım alanına taşıma anlamındadır. Son olarak Naht ise kullanılan ifadelerin kısaltılması veya dilin söz varlığını geliştirme ve zenginleştirme adına kullanılan türetme yöntemidir. bkz. Civelek, "Arap Dilinde Naht", s. 99.

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Eş-Sahibî fî Fikhi'l-Lugati'l-'Arabiyye ve Mesâ'iluhâ ve Sünenu'l-'Arab fî Kelâmihâ*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye: 1997, s. 209-210; Daşkıran, "Arap Dilinde Terim", 195-213. Ayrıca, sözcük türetme dışında fonetik ve morfolojik açıdan idgâm, i'lâl ve ibdâl gibi konularda bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. 'Atiyye, *Sülletü'l-Lisân*, 57-62, 63-88; Ahmed b. Muhammed el-Ḥamlâvî, *Şeze'l-'Arf fî Fenni's-Şarf*, Beyrut: Dârü'l-Kiyân, s. 200.

⁶¹ Muna Yüceol Özezen, *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri*, İstanbul: Karahan Kitapevi, 2015, s. 88.

mahreç kuralları, kelimeler arası kök ve yan anlam türetme kuralları dikkate alınarak oluşturulur. Böylece kök ve türevleri sistematik bir mantık üzerine oturtularak hata oranı minimize edilmekte, sözcükler arası anlam ilişkisi korunabilmektedir.⁶² Bu minvalde, kalıplaşmış/formüle edilmiş kurallar birer kelime öğrenme stratejisi olarak kullanılmaya elverişlidir.

2.1. İştikâk ve Tasrîf Yöntemi

Kelime türetmede genellikle *ıştikâk* ve *tasrîf* yöntemleri kullanılır. Bu iki yöntem, diğer kelime türetme çeşitlerinde olduğu gibi belli bazı kurallar ve kalıplarla oluşturulan kelime türetme yollarındandır.⁶³ شَفَقَ fiilinden türeyen ve bu kökün ifti'âl babı ile ıstılahi bir kavram halini alan یشtikâk, sözlük anlamı olarak “bir şeyin yarısını almak” manasına gelir.⁶⁴ İstılahi olarak یشtikâk, bir kelimedenden bir kelimeyi çıkarmak⁶⁵; köklerin anlamları ve aralarındaki ilişkiyi bütün özellikleriyle araştırıp ortaya koymak; kelimelerin köklerinde bazı değişikliklerle yeni manalar türetmek gibi anlamlara sahiptir.⁶⁶ İştikâk çalışmalarının ortaya çıkışı hakkında kesin bir tarih verilmemekle beraber hicri II. yüzyıl genellikle kabul edilen bir zamandır. İlk dönem müellifleri tarafından kelime yapılarının tahlili, daha çok Arapçaya diğer dillerden geçmiş veya şekil ve anlam açısından garip görülen kelimeler hakkında olmuştur.⁶⁷

İştikâk, Arap dilbilimcileri tarafından genel ifade ile üç kısma ayrılır.⁶⁸ *el-İştikâku's-Şağîr* (الإشتقاق الصغير), *şîğaların* değişiminde kök harflerinin sıralanışı, anlam ve lafız açısından bir uyumun⁶⁹ söz konusu olduğu یشtikak türüdür.⁷⁰ *el-İştikâku'l-Kebîr* (الإشتقاق الكبير), herhangi iki sözcüğün kök harflerinin sıralanışında değişikliğin yaşandığı; kök harfleri ve anlam bakımından ilişkinin bulunduğu türetme çeşididir.⁷¹ Son olarak *el-İştikâku'l-Ekber* (الإشتقاق الأكبر) ise herhangi iki

⁶² Kemal Tuzcu, *Araplarda Etimoloji Çalışmaları*, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, /1 (2001), 66.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Hamlâvî, *Şeze'l-Arf*, 9-152; Mustafi el-Galayîni, *Câmi'ü'd-Durûsî'l-'Arabîyye*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1994, I, 8-9, 56, 160-230.

⁶⁴ Ebu't-Tâhir el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muħît*, (nşr. Mektebü Tahkîkü't-Türâs fi Müesseseti'r-Risâle), Beyrut: Müessesetü'r-Risale li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 2005, I, 898.

⁶⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s. 898.

⁶⁶ Tuzcu, “Araplarda Etimoloji”, 66.

⁶⁷ Tuzcu, “Araplarda Etimoloji”, 67.

⁶⁸ İştikak adına yapılan diğer bazı sınıflandırmalar adına bkz. Sadullah el-Berdei, *Hadâikü'l-Dekâik*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, s. 288; Mustafa Kırkız, “Arap Dilinde Master ve Önemi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/1 (2010), 210.

⁶⁹ Örneğin, “كَلَّمَ” sözcüğü, “konuştu” anlamına gelen mazi çekimli bir fiil iken “كَلَامٌ” sözcüğü ise “konuşmak” anlamlı, masdar yapıya sahip bir isimdir. Arapçanın en gelişmiş یشtikâk çeşidi olan bu türü, bu çalışmada üzerinde durulacak tek یشtikâk çeşididir. el-Galayîni, *Câmi'ü'd-Durûs*, I, 207; Tuzcu, “Araplarda Etimoloji”, 67.

⁷⁰ Galayîni, *Câmi'ü'd-Durûs* I, 208.

⁷¹ “جَدَّبَ (çektii) ve جَبَّبَ (çektii)” fiilleri bu çeşit bir یشtikâka örnektir. El-Galayîni, *Câmi'ü'd-Durûs*, I, 208.

sözcüğün kök harflerinin çoğunluğunda uyumun olması; uyum sağlamayan harflerin ise mahreçlerinde uyumun bulunmasıdır.⁷²

Taşrîf, kelime anlamı olarak “değişmek (التغيير)”; Etimolojik açıdan ise “bir şeyi bozdurmak, parçalarına ayırmak (غير)” gibi anlamlara gelir.⁷³ Mütekaddimün olarak isimlendirilen dil bilginlerine göre taşrîf, nahvin konusudur.⁷⁴ Esasen iştikâk ilmi de nahv’in konusu olarak kabul edilmekteydi. Bunun temel sebebi, ilk dönem dil çalışmalarında sarf ilminin nahiv ilminden farklı görülüyor oluşundan kaynaklıdır.

Kapsamı bakımından taşrîf iki farklı içeriğe sahiptir. Bunlardan ilkinde göre taşrîf, herhangi bir kelimenin yalın hali olan kök formundan ism-i taşgîr, ism-i fâ‘il ve ism-i mef‘ul gibi şîğaların dönüştürülmesi işlemidir.⁷⁵ Kastedilen bir diğer anlama göre ise taşrîf, semantik farklılıktan ziyade harf değişim ve dönüşümlerini konu edinen hâzî, ziyâde, ibdâl, naht, kalb, naql, ta‘rîb, idgâm ve tevlîd gibi konuların genel adıdır.⁷⁶ Gerek iştikâk gerekse taşrîf terimleri, oldukça zengin tanımlamalara ve çeşitliliklere sahiptirler. Bu araştırmadaki kapsamı itibariyle her iki terim kısaca tanımlanırsa eğer taşrîf, sözcük köklerinde ses farklılıkları meydana gelerek yeni anlamların türetilmesi; iştikâk ise farklı türevlere çekimlenmiş sözcükleri kök hallerine döndürme/dönüştürme işlemidir.⁷⁷ Bu tanımlamalara şu şekilde örnek verilebilir:

Taşrîf: نَظَرَ (Kök/Fiil-i mâzi) → يَنْظُرُ (Fiil-i muzâri) → نَاطِرٌ (İsm-i fâ‘il)
İştikâk: نَاطِرٌ (İsm-i fâ‘il) → يَنْظُرُ (Fiil-i muzâri) → نَظَرَ (Kök/Fiil-i mâzi)

Örnekteki fiilin kök yapısı, mâzi şîgadaki “نَظَرَ”dır. Görüldüğü üzere taşrîf, herhangi bir sözcüğün kök halinden diğer müştâk varyantlarına doğru gidilmesi işlemiyken iştikâk ise müştak forma dönüştürülmüş sözcüklerin asli hali olan kök yapısına doğru gidilmesi eylemidir. Müştak bir sözcüğün kök yapısının hangi harflerden oluştuğu fark edilemediği takdirde iştikâk ve taşrîfi birer strateji olarak kullanmak pek mümkün olmayacaktır.⁷⁸ Bu iki sözcük türetme yöntemi sayesinde

⁷² “نَعَقَ” (karga öttü) ve “نَهَقَ” (merkep anırdı) fiilleri arasındaki ilişki buna örnektir. el-Galayîni, *Câmi‘u’d-Durûs*, I, 207-208; Muhammed Yasin İsa el-Farani el-Mâlikî, *Bülgatü’l-Müştak fi ‘İlmi’l-İştikâk*, Kahire: Dâru’l-Mısri li’t-Tibâ‘a, ts., s. 6.

⁷³ Cemâlüddîn ibn Manzûr el-Ensârî, *Lisânü’l-‘Arab*, Beyrut: Darü’s-Sâdir, 1414/1994, IX, s. 189-193.

⁷⁴ Hicâzî, *‘İlmu’l-Luga*, s. 64; Nadiye Ramadan en-Neccâr, *Fıkhü’l-Lugati’l-‘Arabiyye ve Hasâisuhê*, y.y.: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2017, s. 77.

⁷⁵ Sîbeveyhi *el-Kitâb*, IV, 242.

⁷⁶ Nuruddin el-Eşmûnî, *Şerhu’l-Eşmûnî Li’elfiyye İbn Mâlik*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1998, IV, 40; Mustafi el-Galayîni, *Câmi‘u’d-Durûs*, I, 207; Sa‘îd el-Afgânî, *Min Târîhi’n-Nahv*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts., s. 125; Muhammed el-Antâkî, *el-Vecîz fi Fıkhü’l-Luga*, Beyrut: Dâru’ş-Şarki’l-‘Arabî li’t-Tibâ‘a ve’n-Neşr, 1969, s. 106-109.

⁷⁷ Afgânî, *Min Târîhi’n-Nahv*, s. 125.

⁷⁸ Basra ve Kûfe dil ekolleri, sözcüklerin yalın halleri (kökleri) hakkında farklı düşüncelere sahiptir. Basra ekolüne göre fiil varyantı mevcut olan tüm sözcükler bir masdardan türemiştir. O yüzden masdar mâzînin, mâzî muzârînin, muzârî ise emir sîğalarının dayanağı olacaktır. Kûfe ekolüne göre ise masdarlar bizatihi mâzî fiillerden türemişlerdir. Sonuç olarak iştikâk tümevarım, taşrîf ise tümdengelim mantığına sahip sözcük türetme mekanizmalarıdır. Bu

Aristo'nun işaret etmiş olduğu çağrışım stratejisi gerçekleştirilebilir. Arapçadan Türkçeye ödünçlenen kelimeler, iştikâk ve tasrîf yöntemiyle birer çağrışım stratejisine dönüşebilir.

2.2. Arapçadaki Kelime Şîğaları/Kalıpları

Arapçada müştâk olarak kabul gören sözcükler isimler ve fiiller olarak iki kısma ayrılırlar. Bu sebeple kelime kalıpları isimler ve fiiller şeklinde iki kısımda ele alınacaktır. Sözcükler, asli yapıları haricinde belli kalıplara dönüşerek çekimli fiil ve isimlere evrilirler. Bunun için kelimenin baş-orta-son kısımlarına ses eklemeleri yapılır.⁷⁹

Fiil ve isim şîğaları birer adet örnekle, ait oldukları kalıplar ve kısa açıklamalarıyla tablo halinde şu şekilde sunulacaktır.⁸⁰ Öncelikle isim yapısı ele alınıp ardından fiillere geçilecektir.

Açıklaması	Örnek	Kalıp
Bir şeyden çekinip imtina etmek anlamında kullanılır.	إِبَاء-İmtina etmek	فِعَال
Düzensizlik ve değişkenlik anlamlarına sahiptir.	غَلِيَان-Kaynama	فَعْلَان
Hastalığı ifade etmek için kullanılır.	سُعَال-Öksürük	فُعَال
Herhangi bir canlıya ait sesi ifade eder.	تُعَاء-Melemek صَوِيل-Kişnemek	فُعَال- فَعِيل
İş-Meslek	زِرَاعَة-Çiftçilik	فِعَالَة
Renk	حُمْرَة-Kırmızılık	فَعْلَة
Sinā'î masdarlar, بِيء eki nedeniyle kelime sonunun kesralandığı sıfatlardır.	إِنْسَانِيَّة-İnsanlık	يَاءِ eki
Masdar-ı nev', fiilin yapıma çeşidini belirtir.	نَصْرَة-Bir çeşit yardım etmek	فَعْلَة
Masdar-ı merre, yapılan fiilin adedini ifade eder.	نَصْرَة-Kere yardım etmek	فَعْلَة
Masdar-ı mîmî, Arapçada masdar üretme çeşitlerindedir.	مَنْصَر-Yardım etmek	مَفْعَل
İsm-i zamân şîğası, eylemin yapıldığı zamana işaret eder.	مَنْصَر-Yardım edilen zaman	
İsm-i mekân şîğası, eylemin yapıldığı mekanı	مَنْصَر-Yardım edecek	

çalışmada fiil ve isimlerin kök yapısı olarak Kûfe dil ekolünün görüşü kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz Saduddin Sadullah el-Berdei, *Hâdâiku'd-Dakâik fî Şerh Risâle 'Alâmeti'l-Hakâik ve Huve Şerhu'n-Nemûzec fi'n-Nahv li-Zemahşeri*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971, s. 210-211; Kırkız, "Arap Dilinde Mastar", 209-210; 'Atiyye, *Sülletü'l-Lisân*, s. 35.

⁷⁹ Latife İbrahim en-Neccâr, *Devru'l-Bünyeti's-Sarfıyye fî Vasfi'z-Zâhirati'n-Nahviyye ve Tek'îdihê*, Umman: Dâru'l-Beşîr, 1993, s. 89-90.

⁸⁰ 'Abdulmecid bin Muhammed bin 'Ali el-Gaylî, *el-Me'âniyu's-Sarfıyye ve Mebânihê*, y.y: 2007, s. 25-157; Ahmet Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları: Sarf-Nahiv*, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996, s. 57-84.

belirtir.	mekan	
İsm-i âlet, eylemin kendisi ile yapıldığı araç-gereç-aleti temsil eder. ⁸¹	مُنْبَر- Sesi yükselten araç	مِفْعَل
İsm-i tasgîr şîgası <i>bir şeyin küçüklüğünü/azlığını; bir kimseye karşı sevgiyi/horlamayı ifade eder.</i>	مُزِيرَة -Kedicik	فَعِيل
İsm-i mef'uller, eylemlerden etkilenen yapıları ifade ederler.	مَنْصُور -Yardım edilen	مَفْعُول
İsm-i mef'ül ve fâ'il sîgası arasında kalan semai yapılar söz konusudur.	صَبُور -Sabırlı / مَرِيض -Hasta	فَعُولُ - فَعِيل
	جَرِيح -Yaralı / رَسُول -Elçi	فَعُولُ - فَعِيل
İsm-i fâ'il, söz konusu eylemin öznesini, eylemi etkileyen karakteri ifade eder.	نَاصِر -Yardımcı	فَاعِل
Sıfat-ı Müşebbehe fiillerden türeyen, devamlılık ve özellik bildiren isim cinsli sıfatlardır ve pek çok çeşidi vardır. Bunlar aşağıdaki şekildedir.		
Renk, süs ya da sakatlık sıfatlarını karşılar.	أَعْرَج / عَرْجَاء -Topal gibi ⁸²	أَفْعَلُ / فَعْلٌ لَاءُ
İç sıkıntıları ifade eder.	تَعِبٌ / تَعِبَةٌ -Yorgun	فَعِيلُ / فَعِلَةٌ
His, duygu ve durumları ifade eder.	تَعِبٌ / تَعِبَةٌ -Yorgun	فَعِيلُ / فَعِلَةٌ
Mübâlağa-i ism-i fâ'il sîgası ⁸³ , sıfat cinsinden isimlerin sahip oldukları özelliklere aşkınlık katar.	ضَحَّاك -Çokça gülen	فَعَالٌ
İsm-i tafdîl, iki varlık arasında kıyaslamanın yapıldığı ve birinin diğerinden üstün olduğunu belirtir.	أَحْسَنُ / حُسْنَى -Daha iyi	أَفْعَلُ / فَعْلٌ ى
İsm-i manşûb, herhangi bir varlık, yer veya işe nispet-aidiyeti bildirirken isimlerin son harfi kesra yapıp yanlarına şeddeli bir ي harfi eklenerek oluşturulmaktadır.	تُرْكِي -Türk	ي eki

81 İsm-i âletin en yaygın kullanımını مِفْعَل kalıbı olsa da bunun dışında، فَعَالٌ، فَعَالٌ، فَعَالَةٌ، فَعَالَةٌ kalıpları da aynı görevi görebilmektedir.

82 Örneklerde görüldüğü üzere, artarda aktarılan ve arasına “/” işareti konan sözcüklerden ilki müzekker ikincisi ise müennestir.

83 Mübâlağa ism-i fâ'ile ait yukarıdaki sîganın dışında pek çok şîga mevcuttur. İsmi fâ'il mübalağa kalıpları kimilerine göre tamamen semâ'îdir. Yani sözcüklerin hangi kalıplara bürünebildiği yalnızca ezber yöntemi ile bulunabilir. Öte yandan Kahire Arap Dili Birliği bu kalıpların (مَفْعُولُ/غَفُور) çokça bağışlayan), (فَعَالُ/ضَحَّاك) çokça gülen), (مَفْعَالُ/مُقَدِّم) çok gayretli), (فَعِيلُ/عَلِيم) çok bilen), (فَعِيلُ/حَذِر) çok tedbirli) kalıplarının kıyâsî; bunun dışında kalan (فَعَالَةٌ/عَلَامَةٌ) çokça bilen), (فَعِلَةٌ/هُمَزَةٌ) çok alay eden), (فَعِيلُ/صَدِيق) şartsız destekleyen), (مَفْعِيلُ/مَسْكِين) zavallı), (نَفْعَالُ/تَكَلَام) çok konuşan) semâ'î olduğunu görüşündedir.

Arapçanın fiil yapısı mâzî, istiḳbâl ve emir olmak üzere toplam üç adet zaman kipine ayrılmaktadır. Köken bakımından fiiller üçlü, dördlü, beşli ve altılı şekilde kombine edilebilir.⁸⁴ Bu sebeple fiiller, en az üç en çok altı harften meydana gelir. Kurgulanması kök harflerinden müteşekkil olanlar mücerred adıyla üç ve dört harften oluşur. Kök harflerine ek alarak oluşturulan fiiller ise mezîd olarak isimlendirilir. Üç adet harfe sahip fiillere sülâsî, dörtlülere rubâ'î, beşlilere humâsî ve altı harfililere ise sūdâsî denir.⁸⁵ Sülâsî mezîd fiil kalıplarından en çok kullanılanlar ve en temel görevleri bir tablo halinde şu şekilde sunulabilir;⁸⁶

Mezîd Fiil Kalıplarının Görevi	Masdar	Muzârî	Mâzî
Müte'addilik (geçişlilik) kazandırır.	أَفْعَال	يُفْعِل	أَفْعَل
Aslı lâzım olan fiiller müte'addî yapıya dönüştürür.	تَفْعِيل	يُفْعِل	فَعَلَ
Yapılan eylemde müşâreketi ifade eder.	مُفَاعَلَة	يُفَاعِل	فَاعَلَ
Mutâva'ât amacıyla, müte'addî fiiller mef'ûl üzerinde meydana gelen tesiri kabul eder.	اِنْفِعَال	يَنْفَعِل	اِنْفَعَلَ
Bu kalıp mutâva'ât, gayret ve çabayı ifade eder.	اِفْتِعَال	يَفْتَعِل	اِفْتَعَلَ
Genellikle kusur ve renk sıfatlarında aşırılığı ifade eder.	اِفْعَالَال	يَفْعَل	اِفْعَلَ
Müte'addî bir fiili lâzım fiil yapması yanında eylemin zorluk içerisinde elde edilmesi manası yer alır.	تَفْعُل	يَنْفَعُل	تَفْعَل
Mutâva'ât, müşâreket veya olmayanı var gösterme anlamı katar.	تَفَاعُل	يَتَفَاعَل	تَفَاعَلَ
Talep, bir halden diğere bürünme veya fiilde anlatılan sıfatın orada bulunduğunu gösterme vardır.	اِسْتِفْعَال	يَسْتَفْعِل	اِسْتَفْعَلَ

2.3. İştikâk ve Taşrîf ile Çağrışım Arasındaki İlişki

Müştâk yapıda bir dil olması sebebiyle Arap dilinin öğrenilmesi noktasında çeşitli kolaylık ve zorluklar bulunmaktadır. Yukarıdaki şîğalar, bu dilde kelime türetmenin ne denli mümkün olduğunun; türetme ve çekim özelliğinin dil ve sözcük öğrenme stratejilerine dönüştürülebileceğinin en somut örneklerindedir.⁸⁷ Böyle bir dil ile Türkçenin yaşadığı etkileşim, anadili Türkçe olup Arapça öğrenenlere ciddi kolaylıklar sağlama potansiyeline sahiptir. Eğitim ilke ve yöntemlerine göre “bilinenden bilinmeyene ulaşmak” ve “somuttan soyuta doğru gitmek”, eğitim faaliyetlerinin kolay ve kalıcı olmasının en temel koşullarındandır.⁸⁸ O yüzden aslı

⁸⁴ 'Atıyye, *Sülletü'l-Lisân*, s. 8-35.

⁸⁵ Bkz. Yaşar, *Arapça'nın Temel Kuralları*, s. 4-17

⁸⁶ Gaylî, *el-Me'âniyu's-Sarfıyye*, s. 61-62; Antoine Dahdah, *Mu'cemü Tasrîfi'l-Ef'âli'l-'Arabiyye*, (nşr. George Mitray Abdu'l-Mesîh), Lübnan: Mektebetü Lübnan, 1995, s. 8-10. Mezîd fiiller dışında sülâsî ve rubâ'î mücerred fiil kalıpları da mevcuttur, ancak bu çalışmada yalnızca sülâsî mezîd şîğaları ele alınmaktadır.

⁸⁷ Saî'd Hîbetullah Kâmil, “el-İmkâniyyeti'l-Mevdui'yye ve't-Darûreti'l-Mulihha li Tedvîli'l-Mustalahiyyeti'l-'Arabiyye”, *el-Lisânu'l-'Arabî*, /39 (1995), 294.

⁸⁸ Mehmet Gültekin, “Öğrenme ve Öğretme İlkeleri”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (edt. Kıymet Selvi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2008, s. 77-78.

Arapça olup Türkçeleşen sözcükler; bilinen ve daha somut bilgi özelliğinde olduklarından, Arapçanın öğrenilip öğretilmesinde başat rol üstlenebilir.

Çağrışımı bir strateji olarak kullanabilmek için belli bazı işlemler dizisinin takip edilmesi gereklidir.⁸⁹ Bunlar, maddeler halinde şu şekildedir:

1- Karşılaşılan bilinmez/lerin ilk olarak mezîd/mücerred olup olmadığı kontrol edilir. Mezîd olması durumunda kök yapıyı meydana getiren harfler tespit edilir. Böylece kök yapılar iştikâk ve taşrîf ilmindeki varyantlara çekimi yapılarak Türkçedeki olası karşılığı araştırılabilir. Bilinmezin mücerred olması durumunda kök yapısını oluşturan bu formunda yapılması gereken bir eylem yoktur. Ancak fiillerin zaman kipleri mücerred yapıdaki sözcüklerin de kök yapısını bulmayı zorlaştırabilir. Bu kapsamda özellikle mu'tel fiil çekimlerine dikkat ederek sözcüklerin kökleri tespit edilmelidir.

2-İkincil olarak yapılacak eylem, bilinmezin kelime yapısının (isim, fiil veya harf) tespitidir. Ödünçlenen sözcüklerin Arapçadaki kelime yapılarıyla Türkçedeki yapılarının aynı olmayabileceği meselesi de unutulmamalıdır. Zira aslen Arapçada isim yapısında kullanılan sözcükler Türkçede genellikle isim-fiil formatında kullanılmaktadır.

3- Kök yapısı ve sözcük türünün tespiti sonrası (mezîd⁹⁰ yapıdaki) sözcüklerin içerisinde buldukları şîğa sebebiyle kazandıkları anlam ya da anlamlara yoğunlaşılır. Bu aşama, semantik bir karinenin yakalanabileceği somut ilk aşamadır. Bilinmezlerin Türkçeye yapılan herhangi bir ödünçlemesinin olmadığı durumlarda bağlamın yardımı ile tahminde bulunmayı sağlayacak tek yöntem budur. Öte yandan şîgaların semantik özelliklerinin sözcüklere bazen aktarılmadığı realitesi de unutulmamalıdır.

4-Bilinmezin kök yapısı, sözcük yapısı ve içerisinde bulunduğu şîğa tespit edildikten sonra iştikâk ve/veya taşrîften bir strateji olarak faydalanılabilir. Takip edilecek tüm bu aşamalardan her biri önemli olmakla beraber asıl dikkat edilmesi gereken nokta, sözcüğün kök yapısına ulaşabilmektir. Zira kök yapının tespit edilemeyişi, sonraki aşamalara geçişe bir engeldir. Bu sebeple eğitim programlarında Arapça sözcük yapısının (sarf) kuşatıcı ve işlevsel olarak öğretilip öğrenilme gerekliliği mevcuttur.

Yukarıda eylemler toplamı, çağrışımın Arapça sözcük öğrenme ve karşılaşılan bilinmeyenleri tahmin etmede bir strateji olarak kullanılması adına yürütülecek bir süreçtir. Bunun yerine dil öğrenmenin yardımcı unsuru olan sözlüklerden yardım alma alternatifi de dile getirilebilir. Ancak sözlük gerek

⁸⁹ Bu stratejiyi her dil seviyesinden kimselerin uygulaması mümkündür. Ancak bunun için Arap dil gramerini yeterli derecede öğrenmiş olma gerekliliği mevcuttur. Maddeler halinde belirtilen eylemler de sarf ilminde öğretimi öncelikli alanlardandır. O yüzden (hedef kitlenin Arapça yeterliliği hangi seviyeden olursa olsun) bu stratejik adımlar, uygulanabilirlik açısından oldukça kuşatıcıdır.

⁹⁰ "Mezîd yapıli sözcük" ifadesiyle mezîd fiiller ve isim yapıda herhangi bir şîğaya tabi olan sözcükler kast olunur.

pedagojik gerekse kullanım imkanı nedeniyle bazı dezavantajları barındırır. Pedagojik bakımdan sözlük yaşanan anlamsal duraksamaları aşma aracıdır. Ancak bu durum sözlük kullanma stratejisini yanlış bir alışkanlığa dönüştürebilir. İlk anda anlaşılmayan sözcüklerde dahi sözlüğe başvurmak bağlama odaklanmayı olumsuz etkileyebilir ve gereksiz zaman kayıplarını artırabilir. Bu sebeple hedef kitlenin çıkarımında bulunması ve kendine güven duyması gereklidir.⁹¹ Sözlük kullanımının dezavantajlarından bir diğeri ise kullanım sahasının kısıtlı oluşunda yaşanır. Sözlük, Fransızcada da “bağımsızlık pasaportu” olarak isimlendirildiği üzere her ne kadar bireylerin kendi kendilerini geliştirmede bir kaynak görevi görseler de⁹², merkezi sınavlar ve diğer bazı durumlarda strateji olarak kullanılma imkanları bulunmamaktadır.

Dilbilgisi eğitimi, dil mantalitesini sunması bakımından hayati derecede önem taşır. Yabancı dil öğretilirken genellikle dilin mental yapısını temsil eden gramer eğitimine öncelik verilir. Türkçe ve Arapça gibi birbirinden oldukça farklı dil yapılarına sahip dillerde bu durum daha çok dikkat gerektirir. Hedef dil mantığını öğrenmek ilk olarak hedef dilin mental yapısını öğrenmekten geçmektedir. Kendi diline tam olarak hakim olmayan bir kimsenin hedef dil gramerini ve dil mantığını kavraması ise çok daha güçtür. Öğrenilme aşaması itibariyle çağrışım stratejisinden en iyi şekilde faydalanabilmek, anadil ve hedef dil yapısının öğrenilmesi koşuluyla gerçekleşebilir. Arapça eğitiminin verilmeye başlandığı ilk aşamada, gramer bilgisinin yukarıdaki hususlar ışığında öğrenilip öğretilmesi elzemdir.

Bir strateji olarak çağrışımı, bilinmeyen sözcükler barındıran metin örnekleri üzerinden anlatmak konuyu daha somut bir platforma taşıyacaktır.⁹³

الذي جمع مالا وعده ←

Ayette⁹⁴ bulunan جمع bilinmezi, şulâşî yapıyla bir fiil görünümüne sahip olup, kök varyantının tüm bileşenlerini (ج-م-ع) kendisinde barındırmaktadır. İstikâk ve taşrif yönünden bilinmezin tespiti için şu ihtimaller zinciri ortaya çıkmaktadır.⁹⁵

جَمْعُ-جَامِعٌ-مَجْمُوعَةٌ-مَجْمَعٌ-جَمْعَةٌ-جَمْعَةٌ-جَمْعِيٌّ-جَمَاعٌ-أَجْمَعُ/جُمِعِيٌّ-جَمَاعٌ-جَمْعَانٌ-جَمَاعٌ-جَمِيعٌ-جَمْعَةٌ-جَمْعِيَّةٌ-جَمْعَةٌ-جَمُوعٌ/جَمْعِيٌّ-إِجْمَاعٌ-تَجْمِيعٌ-مُجَامَعَةٌ-إِجْمَاعٌ-إِجْمَاعٌ-إِجْمَاعٌ

⁹¹ Ece Sarıgül, “Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğrenimi ve Öğretimi Sürecine Genel Bir Bakış”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, /54 (2017), 102.

⁹² Hana Bohacova, “Vocabulary of Clothing in EFL Coursebooks”, (Yüksek Lisans Tezi), Masaryk University, 2007, s. 39.

⁹³ Söz konusu strateji, dilin öğrenim ve kullanım alanları olan dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerine yöneliktir. Ancak bu çalışmada sadece okuma dil becerisindeki kullanımı hakkında örnekler gösterilmektedir. Örnek olarak sunulan ayetlerde, anlamı bilinmeyip istikâk ve taşrif stratejisi ile tahmin edileceği var sayılan sözcükler renkli şekilde işaretlenmiştir. Ayrıca çözümlenemelerinde olabildiğince hedef kitleymişçesine hareket edilecek ve herhangi bir yardımcı materyale (sözlük gibi) başvurulmayacaktır.

⁹⁴ Hümeze 105/2

⁹⁵ Türkçeleşmiş Arapça kökenli kelimeler fiil bakımında mezîd fiil kalıplarının masdar formlarında; isim kalıplarında ise isim-i fâ'il, isim-i mef'ûl, isim-i zaman, isim-i mekan formlarında ağırlığı görülür. Bu sebeple istikâk ve taşrifin tüm çekimlerine gerek kalmaksızın, bu formlar üzerinden sözcük anlamına ulaşmak mümkündür.

تَجْمَعُ-تَجَامِعُ-اسْتَجْمَاعُ

Bu şekilde bir beyin fırtınası ile Arap dilinden Türkçeye geçmiş ve kalıpları değişmiş kelimeler ve anlamlarına ulaşılabilir. Pek çok ihtimalin değerlendirildiği bu tür bir stratejide, bilinmeyen kullanıldığı cümle ve metin bağlamı dikkate alınarak birkaç iştikâk ve taşrîf örneğine başvurmak bazen yeterli olabilecektir. Buna göre ifti'âl bâbında bulunan ve anlamı *toplanma* olan “içtima”; ism-i fâ'il şîğasında bulunan ve anlamı *Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer* olan “cami”; *topluluk* anlamında kullanılan “cemaat”⁹⁶ gibi sözcükler yanında bağlam dahilinde yer alan “ملا” sözcüğünden hareketle جمع bilinmeyen anlamı “topladı” olarak bulunur.⁹⁷

عدد bilinmeyeninin mazi şîğada bir fiil olduğu kolaylıkla fark edilebilir. Ancak mücerred veya mezîd olma durumu kolayca anlaşılmamaktadır. Bilinmez in عدَد (sülâsî mücerred) veya عَدَد şeklinde iki farklı şîğadan bir tanesine ait olduğu ise kesinlik taşır. Anlam bakımından yaşanacak farklılık da (mezîd formda) fiil anlamının nicelik/çokluk ifade etmesinde saklıdır. İki ihtimalli bu durum diğer aşamalara geçmeye engel teşkil etmemektedir. İştikâk/Taşrîf açısından aynı kök harflerinin Türkçeleşmiş kullanımları düşünüldüğünde fiil şîğalarınca bir geçişin bulunmayıp isim yapısında masdar olarak bulunan ve anlamı *sayı* olan “adet” sözcüğünün mevcudiyeti görülecektir. Buradan hareketle mâzi fiil şîğasında bulunan bilinmez in anlamı “saydı” veya “çok çok saydı” olacaktır.

← أَرَأَيْتَ الَّذِي يَكْذِبُ بِالذِّينِ

Ayetteki⁹⁸ “يَكْذِبُ” bilinmeyi fiil formundadır. Şîğası itibariyle şülâsî mücerred (كَذِب) veya şülâsî mezîd bir yapı olan tef'îl babı (كَذَّب) ihtimal dahilindedir. Kök yapısının ك-ذ-ب harflerinden meydana geldiği ise sabittir. Burada mezîd varyantın mücerred varyanttan farklılığı, söz konusu bu eylemin “çokça yapılması” manasında yatmaktadır. İştikâk/Taşrîf perspektifinde bu köke sahip diğer türevlerinin Türkçede bulunup bulunmadığına bakıldığında tef'îl bâbında bulunan ve anlamı *yalanlama* olan “tekzip” sözcüğünün Türkçeleştiği görülecektir.⁹⁹ Buradan hareketle muzari şîğa ve *yalanlamak* manası birleştirildiği takdirde “yalanlıyor” manasına ulaşılabilir. Ayrıca Türkçedeki mezîd formdaki kullanımından hareketle, söz konusu bilinmez tef'îl babında ve “çokça yalanlıyor” manasında kullanılmıştır.

← وَإِنِ الْإِنْسَانُ لَفِي خَسْرٍ & إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ

İlk bilinmez (خسر) masdar yapıda bir isimdir. Kök yapısı ise “خ-س-ر”

⁹⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=CEMAAT (erişim: 3 Aralık 2018).

⁹⁷ Bu bilinmezdeki iştikâk ve taşrîf çekimleri, stratejinin nasıl uygulanabileceği üzerine örnek mahiyettedir. Sonraki bilinmezlerde bu tür ihtimallerden yeterli olabilecek kadarı zikredilecektir.

⁹⁸ Mâ'ûn 107/1.

⁹⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEKZ%C4%B0P (erişim: 12 Kasım 2018).

harflerinden meydana gelmiştir. İştikâk/Taşrîf açısından bakıldığında “hasar” ve “hüsran” gibi sözcüklerin Türkçedeki mevcudiyeti söz konusudur.¹⁰⁰ Buradan hareketle bilinmenin anlamı açık şekilde “hüsran” olacaktır. “أمنوا” bilinmezi, cem-i gâibin mâzi if’âl çekiminde kullanılmış bir fiildir ve “أ-م-ن” kök harflerinden müteşekkildir. İştikâk/Taşrîf yönünden incelendiğinde bu kök harfinin “iman”, “mümin”, “emin” ve “temin” gibi farklı kullanımlarıyla karşılaşılır.¹⁰¹ Bu farklı anlamlar arasında kesin bir tercihte bulunabilmek için ayetin devamının gözetilmesi gerekecektir. “عملوا” bilinmezi cemi gâibin mazi şülâsî mücerred çekiminde bir fiildir. İştikâk/Taşrîf yönünden incelendiğinde “amel”, “muamele”, “amil” ve teamül” gibi kullanımlar ortaya çıkar.¹⁰² Bu bilinmenin beraberinde kullanılan sözcük “الصالحات” (salih eylemler) olduğundan, bağlamda aranan anlam “bir eylemi gerçekleştirmek” olacaktır. Bağlamdan hareketle “أمنوا” bilinmenin de “iman etmek” manasında kullanıldığı anlaşılacaktır. Son bilinmeyen ise “تواصوا” fiildir. Bu ayette yapı bakımından cemi gâibin mazi şülâsî mücerred çekiminde kullanılmaktadır. Fiilin kök yapısı ise “و-ص-ي” kelimelerinden meydana gelmektedir. Ait olduğu şîğa, semantik açıdan muṭāva‘at veya müşâreket gibi anlamları içerisinde barındırır. İştikâk/Taşrîf açısından bilinmez tahlil edildiğinde “tavsiye” ve “vasıf/vasıflamak” sözcükleri tespit edilecektir.¹⁰³ Ayetin bağlamsal devamlılığını sağlayan “بالحق” ve “بالصبر” sözcükleri göz önüne alındığında bilinmenin manası *tavsiye etmek* olacaktır.

← الطلاب يرغبون بالتسجيل في التعليم المفتوح.

الطلاب kelimesinin kök formundan türeyen ve Türkçeleşen bazı isim ve fiiller (telep/talep etmek-talip/talip olmak, talebe) mevcuttur.¹⁰⁴ Öte yandan söz konusu kelimenin şîğası cem-i mükesser veya mübalağa ism-i fâ’il ihtimallerinden birisidir. Her iki şîğanın da fâ’il yapıda oluşundan hareketle bilinmeyenin manası “çokça

- 100 TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HASAR (erişim: 19-21 Kasım 2018).
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HÜSRAN
- 101 TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=İMAN,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MÜMİN,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=EMİN,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEMİN (erişim: 1-3 Eylül 2018).
- 102 TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMEL,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MUAMELE,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMİL,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEAMÜL (erişim: 5-8 Ekim 2018).
- 103 TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAVŞİYE,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=VASIF (erişim: 15 Eylül 2018).
- 104 TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALİP,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALEP,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALEBE, (erişim: 15-25 Eylül 2018).

isteyen, talep edenler veya öğrenciler” olacaktır. يرغبون bilinmeyeninde ise gâib ve cem’ şîğasındaki çekimiyle eylemi yapan kişilerin üç veya daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sebeple de الطلاب kelimesi, ism-i fâ‘ilin (طالب) çoğul halidir. Ancak mananın “talep edenler” veya “öğrenciler” ihtimallerinden hangisi olduğu bağlamdan hareketle bilinebilir. Cümlelerin devamında bulunan eğitim (التعليم) kelimesiyle de anlamın öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. يرغبون fiili, kök yapı itibariyle رغب’ten meydana gelir. Türkçede bu kökten türeyen isim ve fiil yapısındaki kelimeler (rağbet/rağbet etmek) yaygın şekilde kullanılır.¹⁰⁵ Muzâri’ sîğasıyla bu bilinmeyenin manası “rağbet ediyor, istiyor” olacaktır. Son bilinmeyen التسجيل, isim ve fiil formuyla “kayıt/kaydetmek” manasında (tescillemek) Türkçede kullanılır.¹⁰⁶ Bulduğu tef‘il babı beraberinde kazanabileceği mana, kayıt ettirmek/olunmak (kaydolmak)’tır. Sonuç itibariyle bu pasajda anlatılmak istenen mana şudur; “Öğrenciler, açık öğretime kayıt yaptırmaya rağbet ediyorlar/ederler.”

← هناك من يبيع من البائعين الكرسي في المحلات التجارية

بيع fiili ve البائعين isminin kökü بيع kelimesine dayanır. Türkçede bu kökten gelen en bilindik sözcük “bayı”dır.¹⁰⁷ Buradan hareketle fiilin manası “bir şey satmak”, ismin manası ise “satıcılar” olarak anlaşılır. الكرسي bilinmeyi, Türkçeye ses değişimiyle geçen “kürsü” kelimesinin aslıdır. Son sözcük olan المحلات ise kendisine sıfat olan ticari kelimesiyle ve cümlelerin bağlamından anlaşılacağı üzere ticarete dair -kürsülerin satıldığı- bir mekana işaret etmektedir. Ayrıca bu kelimenin kökünden türemiş olan sözcüklerden Türkçede en çok kullanılanı “mahalle”dir.¹⁰⁸ Mahalle ve ticari kelimelerinin sıfat-mevsuf ilişkileri düşünüldüğünde ticaret mekanı/bölgesi/merkezi gibi bir anlama ulaşılacaktır. Sonuç itibariyle bu pasajda ifade olunan anlam şudur; “Ticaret merkezlerinde sandalye satan kimi satıcılar vardır.”

← يرقص عمال المصانع بسبب ارتفاع رواتبهم في شرق مناطق الدولة.

Fiil yapısındaki يرقص’un kök yapısının masdar ve fiil şeklinde kullanıldığı “raks”ın manasından hareketle muzari formda çekimde mana dans etmek olacaktır.¹⁰⁹ عمال kelimesinin kökünden türemiş pek çok kelime (Amel etmek, amel, mamul, muamele, amele) Türkçede kullanılır.¹¹⁰ Bunların mana açısından ortak

¹⁰⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALEP, (erişim: 14 Ekim 2018).

¹⁰⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TESCİL, (erişim: 19 Eylül 2018).

¹⁰⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BAYI, (erişim: 23 Ekim 2018).

¹⁰⁸ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MAHALLE, (erişim: 2 Eylül 2018).

¹⁰⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=RAKS, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=raks%20etmek (erişim: 1 Eylül 2018).

¹¹⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMİL, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MAMUL,

noktası ise “amel etmek, çalışmak, çabalamaktır”. Şîga bakımından da *عَمَال* (çalışanlar) ve *عَمَال* (çok çalışan bir işçi) ihtimallerinden her ikisi de mümkün olsa da cümlenin bağlamından hareketle nihai karar verilebilir. Tamlayan (Muzaffun İleyh) konumundaki *المصانع* bilinmeyeninin kök yapısından türeyen kimi kelimeler (sanat, sanayi) Türkçede mevcuttur.¹¹¹ Şîga açısından ism-i zaman/mekan (*مصانع*) veya mufâ’ale babının ism-i faili (*مصانع*) gibi iki ihtimal de söz konusu olsa da tamlanandan hareketle bağlama en uygun anlayış fabrikalar (*مصانع*) kelimesidir. Tamlanan unsurunun (*عمال*) mana açısından söz konusu olan iki ihtimalli durumu (*عَمَال* ve *عَمَال*) da “çalışanlar” (*عَمَال*) kelimesi lehine sonuçlanacak ve tamlamanın bütüncül anlamı *fabrikaların çalışanları* olacaktır. Kök harfleri itibariyle *ارتفاع* kelimesinin Türkçedeki bazı kullanımları (raf, irtifa) mevcuttur.¹¹² Söylenişi ve manası (yükselme) itibariyle irtifa sözcüğü *ارتفاع* kelimesinin eş değeridir. *شرق* kelimesi, öncesinde haf-i cer bulunması sebebiyle isim hüviyetine sahiptir. Türkçede “şark” kelimesi özellikle tamlama şeklinde (şark/doğu hizmeti) yaygın olarak kullanılır.¹¹³ Son bilinmeyen (*مناطق*) ise şîga itibariyle ism-i fâ’il veya cem-i mükesser yapıdadır. Kök hali *نطق* olan bu kelimenin Türkçede farklı anlamlardaki kullanımları (nutuk, mantık, mıntika) mevcuttur.¹¹⁴ Tüm bunlara ek olarak bilinmeyenin dahilinde yer aldığı tamlamadan da hareketle *مناطق* kelimesi mntıklar/bölgeler (*مناطق*) şeklinde anlaşılacaktır. Sonuç itibariyle bu pasajda şu manaya ulaşılmaktadır; “Devletin doğu bölgelerindeki fabrikalarda görev yapan işçilerin maaşlarının artması sebebiyle dans ettiler.”

2.4. Çağrışım Stratejisinin Avantajları

Bir dili öğrenmede en önemli nokta başlangıç evresidir. Öğrenmenin başında hedef kitlenin kendini yeterli bulmaması ve hedef dili öğrenme inancını yitirmesi, eğitimin tüm işleyişini sağlıksız bir sürece sürükleyecektir. Bu sebeple dil öğrenme faaliyetlerinde güdülenmeyi artıran eylemlerin planlanması eğitimin temel prensiplerindedir.¹¹⁵ Çağrışım stratejisi de Arapça öğrenmeye yeni başlayan hedef

-
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MUAMELE,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMELE, (erişim: 7-8 Kasım 2018).
- 111 TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SANAT,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SANAYI, (erişim: 26 Kasım 2018).
- 112 TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=IRTIFA, (erişim: 19 Kasım 2018).
- 113 TDK, Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SARK, (erişim: 23 Aralık 2018).
- 114 TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MANTIK,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=NUTUK,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MINTIKA, (erişim: 4-7 Ekim 2018).
- 115 Dolly J. Young, “Language Anxiety from the Foreign Language Specialist's Perspective: Interviews with Krashen, Omaggio Hadley, Terrell and Rardin”, (1991), 10.

kitlenin Türkçeden oldukça farklı yapıdaki bu dili öğrenmesinin mümkün olduğuna inanması noktasında hayati öneme haizdir. Türk dil mantığına alışkın zihinler, Arap dili mantığına adapte olmada zorlanınca umutsuzluk hissine kapılarak bu dili öğrenemeyeceklerini düşünebilir. Böylesi kırılma anlarında kendi dillerinden emarelerin varlığına her rastlanıldığında Arapçanın öğrenilebileceği güdüsü canlılığını daha uzun süreli ve sağlıklı şekilde koruyabilecektir.

Çağrışımın güdülenmeye sağladığı katkı yanında kelime öğrenme ve anlama noktasında da bir strateji olma potansiyeli mevcuttur. Aslı Arapça olan yüzlerce kelime günümüz Türkçesinde faal olarak kullanılmaktadır. Kelime dağarcığını kayda değer oranda geliştirmek için yapılacak faaliyet, Türkçeleşmiş Arapça sözcükleri keşfetmek olacaktır. Kelime öğrenmeye ek olarak tahminde bulunma yetisi de çağrışım sayesinde daha iyi seviyelere gelebilecektir. İştikâk ve tasrîften faydalanarak özellikle okuma dil becerisi faaliyetlerinde bilinmeyen kelimeler üzerinde düşünülerek bağlama uygun tahminler yürütmek gayet mümkündür. Bilinmeyen her unsurda sözlüğe müracaat etmek yerine karşılaşılan sorunları bireysel çabalarla çözebilme yetisini geliştirmek çok daha pedagojik bir alışkanlık olacaktır.¹¹⁶

2.5. Çağrışım Stratejisinin Olası Dezavantajları

Çağrışım stratejisinin sağladığı faydalar haricinde muhtemel bazı olumsuzluklarla da karşılaşmak olasıdır. Bunların başında sözcüklere yüklenen anlam zenginliği gelir.¹¹⁷ Sözcükler, semantik açıdan ciddi çeşitliliklere sahiptir. Özellikle Arap dili, bu alanda ciddi bir birikim olan *vücûh* ve *naẓâir* ilmiyle dikkat çekmektedir.¹¹⁸ Buna göre, ödünçlenen kelimenin birden çok manaya sahip olması, tahmin etme stratejisini olumsuz yönde etkileyecektir.¹¹⁹ Örneğin, Türkçede ve Türk kültüründe yetişen insanlar için “hile” kelimesinin hiçbir pozitif manası bulunmamaktadır.¹²⁰ Ancak Arapçada hile (حيلة) kelimesi Türkçedeki olumsuz manaya ek olarak “el yatkinlığı, kabiliyet, işi çekip çevirme, çıkış yolu ve çare” gibi olumlu manaları da bünyesinde barındırır.¹²¹ Bu sebeple iki dil arasındaki

¹¹⁶ Jahn H. Hulstijn, “Retention of Inferred and Given Word Meaning: Experiments in Incidental Vocabulary Learning”, *Vocabulary and Applied Linguistics*, (edt. Pierre J. L. Arnnaud - Henri Bejoint), UK: Palgrave Macmillan, 1992, 114.

¹¹⁷ Rüşdî Ahmed Tu’ayme - Mahmûd Kâmil en-Nâka, *el-Kitâbü'l-Esâsî: li-T'alîmi'l-Lugati'l-'Arabiyye li'n-Nâtıkîn bi-Lugâtin Uhrâ*, Mekke: y.y., 1983, s. 51-52.

¹¹⁸ Tefsir usulünde kendisine sıkça rastlanan bu kavramlar esasen dil ile ilişkili konulardır. Zira *vücûh*, bir kelimenin birden çok manaya gelmesi iken *naẓâ'ir* ise birçok kelimenin aynı manayı işaret etmesidir.

¹¹⁹ Örneğin; “Hamle” sözcüğü Arapça “حَمْلَةٌ”den türemiştir. Okunuş ve anlamları her iki dilde aynı olan bu kelimelerin Türkçeye geçen anlamı dışında (Arapçada) kampanya, baskın, saldırı gibi manaları da mevcuttur. Arapçada pek çok anlama sahip bu tür sözcüklerin Türkçeye geçişlerinde anlam daralması, genişlemesi veya anlam farklılaşmasına maruz kalması, hedef kitleyi zorlayacak bir durumdur.

¹²⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HİLE, (erişim: 17 Kasım 2018).

¹²¹ Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemü'l-Lügati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*, Kahire: 'Âlemü'l-Kütüb, 2008, s. 589-590.

sözcüklerin manaları, belli oranda birbirini karşılayabilir.

Çağrışım stratejinde olası yanlış tahminde bulunma ihtimalinin en temel sebeplerinden birisi de Arapçanın konuşma kültürü üzerine kurulu olmasından kaynaklanır. Yazılı dilin temsilcisi olan okuma ve yazma becerilerinde sesli harflerin belirtilmeyişi, hareke olgusunun ihdasına sebep olmuşsa da Arapça yazı dilinde asıl olan, sessiz harfli yazı sistemidir. Bu sebeple (anadili Arapça olanlardan bir kısmı da dahil) Arapçayı sonradan öğrenenler Arapça yazı dilinde ciddi zorluklar yaşamaktadır. Çok anlamlılık olgusu hiç şüphesiz her dilde mevcuttur. Ancak yazılı dilde sesli harflerin olmayışı ve Arapçanın sistematik sözcük türetme yapısı göz önüne alındığında Arapçada bağlama yapılan vurgu bir derece daha önem kazanır.¹²²

Çağrışımında yaşanacak olumsuzluklardan bir diğeri ise Arap dilinin morfolojik yapısının Türkçeden ciddi derecede farklı oluşu¹²³ ve bu durumun semantik boyutta büyük farklılıklara neden olması meselesidir. Morfolojik uyumsuzluklar okumayı zorlaştırması yanında, anlamsal boyutta problemlere de sebep olmaktadır.¹²⁴ Türkçeleşmiş Arapça sözcükler, Türkçe yazılı dilinde kullanılırken Latin harfleriyle kodlanmaktadır. Ancak Arap alfabesindeki ع-أ harfleri tam; ح harfi خ harfiyle tam, ه harfi ile kısmi; ز harfi ذ harfiyle tam, ظ harfiyle kısmi benzerliğe sahiptir.¹²⁵ Durum böyle olunca Latince karakterler Arapça ifadeleri karşılamada yetersiz kalmıştır. Seslendirmedeki bu meselenin neden olabileceği yanlış anlama, örnek üzerinden şu şekilde anlatılabilir. “Hasar” sözcüğü Türkçeleşmiş bir Arapça kelimedir.¹²⁶ Kök itibarıyla aslının neye dayandığı bilinmediğinde حصر/خسر/حصر/هسر şeklinde ihtimaller zinciriyle bir tahminde bulunmak gerekir. Hedef kitle, bu tahminlerden kiminin Arapçada bulunmayışını da göz önüne alarak bir tercihte bulunacaktır. Gerçekleştirilecek en makul tahmin, (okunuştaki) kalın/ince harf itibarıyla alınarak yapılacağından pek çok kişi حصر ve خسر seçeneklerinden birisine yönelerek diğer dört olasılığı göz ardı edecektir. Ancak sözlüğe bakıldığında doğru seçeneğin حصر kelimesidir.¹²⁷

¹²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Süleyman, *Medhalü ilâ 'İlmi'l-Delâle*, Kahire: Metebetü'l-Âdâb, 1991, s. 8, 26-30; Şahin Güven, *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, İstanbul: Denge Yayınları, 2005, s. 132-140; David Dycus, “Guessing Word Meaning from Context: Should We Encourage It”, *Literacy Across Cultures* 1/2 (1997), s. 2.

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Samir Şerif İstitiyye, *el-Esvâtü'l-Lugaviyye: Ru'yetü 'Udviyye ve Nutkıyye ve Fîzyâ'iyye*, Yermük: Dâru Vail, 2002.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İzzet 'Ubeyd ed-Deas, *el-Vâdih fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye fi 'İlmi't-Tevcih*, Humus: Dâru'l-İrşâd, 2005), s. 34; Süleyman, *Medhal ilâ 'İlmi'l-Delâle*, s. 26-30; Tu'ayme, en-Nâka, *el-Kitâbü'l-Esâsî*, s. 61; Şâdî Müclî Sükker, “*Kadâyâ Esâsiyye Fî Ta'lîmu'l-Lugati'l-'Arabiyye li'n-Nâtikîn bi-Gayrihê*”, *Delilu'l-'Arabî*, (2017), s. 12; Ahmed Süleyman, *Medhal ilâ 'İlmi'l-Delâle*, Kahire: Metebetü'l-Adab, 1991, s. 47-60.

¹²⁵ Ahmed Diyab, “el-Meşâkil elletî Tüvâcihu'l-Etrâku Fî Ta'lîmi'l-Lugati'l-'Arabiyye ve'l-Mukterahât” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012), s. 20-21.

¹²⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HASAR, (erişim: 26 Aralık 2018).

¹²⁷ Ayrıca diğer sözcüklerin anlamlarına bakıldığında “هصر: Eğdi; خصر: Soğumak; حصر: Tasalandı; حصر: Kuşattı” anlamlarına ulaşılırken, هسر şeklinde bir sözcüğün Arap dilinde bulunmadığı da görülebilir.

Çağrışımın bu ve benzeri yanlış tercihlerden yana kullanılması halinde *bağlam* adeta bir süzgeç vazifesi görerek doğru kararı vermeye yardımcı olabilir. Bu ve buna benzer fonetik sorunlar¹²⁸ sağlıklı çağrışım yapmada dikkat edilmesi gereken temel noktalardandır.

Sesli harfin olmayışı dilin çekimli yapısı ile birleştiğinde yaşanacak çağrışım ve çağrışım dışı problemlere “مدرسة/مدرس” sözcüğü üzerinden de örnek verilebilir. Bakıldığında bu sözcüğün çekiminin ism-i fâ’il (مُدْرَسَةٌ-مُدْرَسٌ/bayan-erkek öğretmen), ism-i mekân (مَدْرَسَةٌ/okul) veya ism-i âlet (مُدْرَسٌ/biçerdöver) şîgalarından her birine aidiyeti muhtemeldir. Ancak böylesi bir özellik, Arapçanın Türkçeden aktarımda bulunmadığı kelimeler için de geçerlidir. Zira her dilde olduğu gibi Arapçada da bazı kelimeler birden fazla manaya gelebilir. Kök yapısını içerisinde barındırarak çok çeşitli formlarda çekimli hallere bürünme özelliğiyle Arap dili morfolojisinin semantik problemlere sebep olması kaçınılmazdır. Tüm bunlara ek olarak yazılı dilde sesli harflerin de belirtilmeyişi sözcüklerin anlaşılmasında hedef kitlenin işini biraz daha zorlaştırmaktadır. Bu tür durumlarda nihai kararı vermek için gözetilecek en temel kıstas her zaman bağlam olacaktır.

Sonuç

Bu araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar, maddeler halinde aşağıdaki şekildedir:

- 1- Öğrenilen dillerin zorluk derecesi anadile olan yakınlıklarına oranla değişir. Arapça ve Türkçe, dil özellikleri bakımından birbirinden oldukça farklıdır. Bu sebeple Türklerin Arapça öğrenmede büyük zorluklar yaşayacağı kaçınılmaz bir gerçektir.
- 2- Arap dili morfolojisi, yazılı dilde anlaşılma noktasında bazı zorlukları bünyesinde barındırır. Kök yapısına sadık kalarak çağın şartlarına uygun kelime türetme hüviyetindeki Arap dilinin vücûh ve nezâir özelliği oldukça güçlüdür. Tüm bunlara ek olarak yazılı dilde sesli harflerin bulunmayışı, çok anlamlılık ve eş anlamlılık noktasında ana dili Arapça olmayan kişileri semantik açıdan ayrıca zorlamaktadır.
- 3- Arapça ve Türkçe arasında benzerliğin bulunduğu en temel alan leksikolojidir. Zira Arapça ve Türkçe; dini, siyasi, jeopolitik ve askeri sebeplerden ötürü mazisi geçmişlere dayanan güçlü bir ilişkiye sahiptir. Barındırdıkları ortak özellikler üzerinden bu dillerin karşılıklı olarak öğrenilmesi, kelime öğrenmeye ve anlamaya farklı bir boyut kazandırabilir. İki dil yapısındaki ortak noktaların azlığı, dil öğrenmede bir dezavantaj gibi görülse de sözlükbilim bakımından ortak paydada buluşabilmeleri yadsınamayacak bir olaydır. Sözcükler, dillerin öğrenilip kullanılmasında hayati öneme sahiptir. Bu sebeple anadili Türkçe olan kimseler Arapça

¹²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmud Kâmil en-Nakka, *T’alîmü’l-Lugati’l-‘Arabiyye li’n-Nâtîkîn bi-Lügât Uhrâ*, Mekke: Câmi’atü Ümmü’l-Kurâ, 1985, s. 127-130.

öğrenirken gündelik olarak kullandıkları, en iyi bildikleri sözcüklerin ne kadar erken farkına varırsa Arapçayı öğrenme süreci o denli hızlı ve etkili olur.

- 4- İki dilin farklı özelliklere sahip oluşu öncelikle dil yeterliliği başlangıç düzeyinde olan kimseleri etkilemektedir. Dil öğrenmenin en kritik merhalesinde hedef kitlenin kendilerini öğrendikleri dile karşı yabancı hissetmeleri, eğitim sürecinin istikrarlı ve kaliteli olması önünde büyük bir tehdittir. İçerisinde düşülecek umutsuzluk duygusu, Arapça öğrenmeye karşı ilgisizlik ve çaresizlik duygularını tetikleyecektir. Böylesi bir psikolojiyle hedef kitlenin Arapça ile ilişkisi, sağlıksız şekilde ve daha kısa sürede sonlandırılacaktır. Böylesi olumsuzluklara karşı anadillerine (Türkçeye) ait emarelerin keşfi, güdülenmeyi azami derece pozitif yönde artırır.
- 5- Çağrışım, temelde başlangıç seviyesinde bulunan kişilerin Arapçaya yönelik olumlu güdülenmesini sağlayan bir stratejidir. Buna ek olarak bağlamdan hareketle tahmin etme stratejisini de geliştirerek bilinmeyen kelimelerin ezberlenmesi ve anlaşılması noktasında katkı sağlama potansiyeline de haizdir.
- 6- Çağrışım stratejisini herhangi bir dil seviyesine sahip herkes gerçekleştirebilir. Ancak bunun için ulaşılması beklenen bazı gereklilikler mevcuttur. Buna göre hedef kitle, Arap dili morfolojisine hakimiyet kurmalı ve böylece anadilinde kullandığı kelimelerin Arapçada mevcudiyetini keşfetmelidir. Gramer bilgisini eğitimin ilk merhalesinden itibaren ayrıntılı şekilde öğreten Türk eğitim sisteminde çağrışım stratejisi merkeze alınarak sarf ilminin öğretilmesi gayet kolay ve kısa sürede gerçekleştirilebilecek bir faaliyettir.

Kaynakça

- ‘Afgânî, Sa‘îd, *min-Târîhi'n-Nahv*, Beyrut: Dâru'l-Fikr. ts.
- Ahmedî, Muhammed Nebî, “Ta‘lîmu'l-Luğati'l-'Arabiyye fi İrân”, *İ'dâ'at Nakdiyye* / 5 (2010), 27-44.
- Akar, Ali, *Türk Dili Tarihi-Dönem-Eser-Bibliyografya*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.
- Akgöz, Erkan - Yüksel Gürsoy, “Türkiye Eğitiminde Yabancı Dil Öğrenme, İstek ve Kararlılıkları: Selçuk Üniversitesi Beyşehir Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2/ 1 (2014), 21-28.
- Allen, Virginia French, *Techniques in Teaching Vocabulary*, Oxford: Oxford University Press, 1983.
- Altınörs, Atakan, *Dil Felsefesine Giriş*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2003.
- ‘Antâkî, Muhammed, *el-Vecîz fi Fıkhı'l-Luga*. Beyrut: Dâru's-Şarķi'l-'Arabî li't-Ṭibâ'a ve'n-Neşr, 1969.
- Atabay, Neşe - İbrahim Kutluk - Sevgi Özel, *Sözcük Türleri*, I. bs., İstanbul: Papatya Bilim, 2003.
- ‘Atiyye, Cordci Şahin, *Sülletü'l-Lisân fi's-Sarf ve'l-Nahvi ve'l-Beyân*, IV. bs., Beyrut: Dâru'r-Reyhânî, ts.
- Banks, Tiffini, “Foreing Language Learning Difficulties and Teaching Strategies”, (Yüksek

- Lisans Tezi, School of Education Dominican University of California, 2008).
- Berde'î, Sa'duddîn Sa'dullâh, *Hâdâiku'd-Dağâik fî Şerh Risâle 'Alâmeti'l-Hakâik ve Huve Şerhu'n-Nemûzec fi'n-Nahv li-Zemaşserî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Berde'î, Sa'duddîn Sa'dullâh, *Hadâikü'l-Dekâik*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, ts.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, VIII. bs., İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2017.
- Beyreli, Latif - Zerrin Çetindağ - Ayşegül Celepoğlu, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, VIII. bs., Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Birdong, David, "Age and Second Language Acquisition and Processing: A Selective Overview", *Language Learning* 56/ 1 (2006), 9-49.
- Braun, Friederike, "The Communication of Gender in Turkish", *Gender Across Languages*, (edt. Marlis Hellinger - Hadumod Bubmann) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001, I, 283-306.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, "Çağrışım" Maddesi, III. bs., İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 1999.
- Civelek, Yakup, "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede 'Naht' Yönteminin Kullanımı", *Nüsha/10*, (2003), 97-118.
- Csikszentmihalyi, Mihaly. Maria Mei-ha Wong Wong, "Motivation and Academic Achievement: The Effects of Personality Traits and the Quality of Experience" *Journal of Personality*, 59/ 3 (1991), 539-574.
- Çelik, Ejder, "Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat ve Sosyoloji İlişkisi Üzerine", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 104/(2013), 59-64.
- Dânî, Osman b. Said, *el-Muhkem fi Nakti'l-Mesâhif*, (nşr. İzzet Hasan), 2. bs., Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1407/1986.
- Daşkiran, Yaşar, "Arap Dilinde Terim Sorunu", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/14 (2014), 191-214.
- De'âs, İzzet 'Ubeyd, *el-Vâdih fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye fî 'İlmi't-Tevcih*, II. bs., Suriye: Dâru'l-İrşâd, 2005.
- Demirel, Melek, "Üniversite Öğrencilerinin Kullandıkları Dil Öğrenme Stratejileri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi/43* (2012), 141-153.
- Demirpolat, Başak Coşkun, "Türkiye'nin Yabancı Dil Öğretimiyle İmyihanı", *Analiz/131* (2015), 1-19.
- Diyâb, Ahmed, "el-Meşâkil elletî Tuvâcihül'Etrâk Fî Ta'lîmi'l-Lugati'l-'Arabiyye ve'l-Mukterahât", (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012).
- Dörnyei, Zoltan, *Motivational Strategies in the Language Classroom: Cambridge Language Teaching Library*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Dycus, David, "Guessing Word Meaning from Context: Should We Encourage It", *Literacy Across Cultures*, 1/ 2 (1997), 1-2.
- Emîn, 'Abdullâh, *el-İştikâk*, Kahire, y.y., 1956.
- Engin, Ali Osman - Mustafa Calapoğlu - Sibel Gürbüzöğlü, "Uzun Süreli Bellek ve Öğrenme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/2* (2008), 251-262.
- Enşârî, Cemâlüddîn b. Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, III. bs., Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1414/1994, IX.
- Er, Abdullah, "Yabancı Dil Öğretiminde Okuma", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi/12*, 208-218.
- Ercan, Leyla. "İlköğretim Okulu Yabancı Dil Öğretim Programı", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (edt. Ayşegül Ataman), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

- Eriş, Hamza, *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Erkman Akerson, Fatma, *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*, 2. bs., İstanbul: Multilingual, 2008.
- Ersal, Özkan, *Öğrenmeyi Öğret Bana*, III. bs., Konya: Bahçivanlar Basım, 2006.
- Eşmûnî, Nûruddîn, *Şerhu'l-Eşmûnî Li'elfiyyeti İbn Mâlik*, I. bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998, IV.
- Farghaly, Ali. "The Arabic Language, Arabic Linguistics and Arabic Computational Linguistics", *Arabic Computational Linguistics* (edt. Ali Farghaly), San Francisco: Center for the Study of Language and Inf, 2010, 43-81.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir, *el-Kâmûsu'l-Muĥît* (nşr. Mektebü Tahkîkü't-Türâss fî Müesseseti'r-Risâle), VIII. bs., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 2005.
- Gabrielatos, Costas, "L1 Use in ELT: Not a Skeleton, Tut a Bone of Contention. Bridges/ 6 (2001), 33-35.
- Galayînî, Muştafa, *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, XXX. bs., Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1994, I.
- Ġaylî, 'Abdulmecîd b. Muĥammed b. 'Ali, *el-Me'âni's-Şarfiyye ve Mebâniĥe*, y.y., 2007.
- Genç, Ayten, "İlk ve Ortaöğretim Okullarında Yabancı Dil Ders Kitabı Seçimi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi/ 22* (2002), 475-481.
- Göktürk, Akşit, *Okuma Uğraşı*, IV. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1997.
- Greifenhagen, Franz Volker, "Traduttore Traditore: An Analysis of the History English Translation of the Qur'an", *Islam and Christian-Muslim Relations*, 3/2 (1992), 274-291.
- Gültekin, Mehmet, "Öğrenme ve Öğretme İlkeleri", *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (edt. Kıymet Selvi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2008, s. 65-86.
- Gündüzöz, Soner, *Arap Düşüncesinin Büyübozumu*, I. bs., Samsun: Etüt Yay., 2011.
- Gündüzöz, Soner, "Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanmasında ve Algılanmasında Etkili Ögeler", *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5/2, (2005), 215-229.
- Gündüzöz, Soner, *Arapçanın Söz Varlığı*, I. bs., Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Güven, Ali, "Toplumsal Dilbilimin Kapsam Alanı", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/13* (2012), 55-62.
- Güven, Şahin, *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, I. bs., İstanbul: Denge Yayınları, 2005.
- Hachimi, Atiqa, "Shifting Sands: Language and Gender in Moroccan Arabic", *Gender Across Languages* (edt. Marlis Hellinger - Hadumod Bubmann), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001, I, 27-48.
- Hamlâvî, Ahmed b. Muĥammed, *Şeze'l-'Arf fî Fenni's-Şarf*, Beyrut: Dârü'l-Kiyân, ts.
- Hicâzî, Maĥmûd Fehmi, *İlmu'l-Luġati'l-'Arabiyye*, Kahire: Dâr Garîb li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.
- Hulstijn, Jahn H., "Retention of Inferred and Given Word Meaning: Experiments in Incidental Vocabulary Learning", *Vocabulary and Applied Linguistics*, (edt. Pierre J. L. Arnaud - Henri Bejoint), UK: Palgrave Macmillan, 1992.
- Işık, Ali, "Yabancı Dil Eğitimimizdeki Yanlışlar Nereden Kaynaklanıyor?", *Journal of Language and Linguistic Studies* 4/2 (2008), 15-26.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Osman. *el-Ĥaşâ'iş* (nşr. Muĥammed 'Alî en-Neccâr), Kahire: el-Hey'etü'l-Mişriyyetü'l-'Âmme li'l-Kitâb, 1999.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Aĥmed, *Es-Sahıbî fî Fiĥh'l-Luġati'l-'Arabiyye ve Mesâ'iluhâ ve*

- Sünenü'l-‘Arab fi Kelâmihâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-‘İlmiyye: 1997.
- İmer, Kamile - Ahmet Kocaman - A. Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, I. bs., İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- İstîtiyye, Sâmîr Şerîf, *el-Esvâtü'l-Lügaviyye: Ru'ye 'Uđviyye ve Nuḥkiyye ve Fizyâ'iyye*, Yermük: Dâru Vâ'il, 2002.
- Jenkins, Joseph R. Marcy - L. Stein - Katherine Wysocki, "Learning Vocabulary Through Reading", *American Educational Research Journal*, 21/ 4 (1984), 767-787.
- Kâmil, Sa'îd Hîbetullâh, "el-İmkâniyyetü'l-Mevdû'ıyye ve'd-Ḍarûretü'l-Mulihha li Tedvîli'l-Muatalahıyyeti'l-‘Arabiyye", *el-Lisânü'l-‘Arabî* 39/(1995), 294-302.
- Keleş, Esra - Salih Çepni, "Beyin ve Öğrenme", *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3/ 2 (2006), 66-82.
- Kırkız, Mustafa, "Arap Dilinde Mastar ve Önemi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/ 1 (2010), 209-226.
- Komasyon, *Birleşmiş Milletler Hakkında Herşey*, New York: Birleşmiş Milletler Yayını, 2008.
- Korkmaz, Özgen - Ahmet Mahiroğlu, "Beyin, Bellek ve Öğrenme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15/ 1 (2007), 93-104.
- Kuşçu, Ertan, "Sözcük Öğretimi Üzerine Değerlendirmeler ve Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nin (CNRS) Görsel-Anlambilimsel Yorumu", *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 6/ 2 (2017), 287-303.
- Mâlikî, Muhammed Yâsin 'İsa el-Farânî, *Bülgatü'l-Müşâkâk fi 'İlmi'l-İştikâk*, Kahire: Dârü Mısri li't-Tibâ'a.
- McWhorter, John, *The Story of Human Language-Part I*, Virginia: The Teaching Company, 2004.
- Nagy, William E. - Patricia A. Herman - Richard C. Anderson, "Learning Words from Context", *Reading Research Quarterly*, 20/ 2 (1984), 223-253.
- Neccâr, Laṭîfe İbrahim, *Devrü'l-Bunyeti's-Şarfiyye fi Vasfi'z-Zâhirati'n-Nahviyye ve Te'kidihê*, Umman: Dârü'l-Beşîr, 1993.
- Neccâr, Muhammed Tayyibî, "el-Lugatü'l-‘Arabiyyetü'l-Mu'âsıra", *Muḥâḍaratü Celseti'l-Mücemma'*, 247-251.
- Neccâr, Nâdiye Ramadân, *Fıkhu'l-Lugati'l-‘Arabiyye ve Hasâisuhê*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, 2017.
- Ölena, Kozan - Gamze Öksüz, "Beyin ve Dil: Araştırmaların 150 Yılı", *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*/147 (2010), 22-39.
- Ömer, Ahmed Muhtar, *Mu'cemü'l-Lügati'l-‘Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*, I. bs., Kahire: 'Âlemü'l-Kütüb, 2008.
- 'Ömer, Temmâm Hassan, *el-Lugatü'l-‘Arabiyye Ma'nâhê ve Mebnêhê*, V. bs., Kahire: 'Âlemü'l-Kütüb, 2006.
- Önkuzu, Esra, "Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Öğrenme ve Düşünme Stilleri ile Yabancı Dilde Kelimenin Anlamını Tahmin Etme Başarıları Arasındaki İlişki", (Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013).
- Özezen, Muna Yüceol, *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri*, İstanbul: Karahan Kitapevi, 2015.
- Öztürk, Bülent, "Öğrenme ve Öğretmede Dikkat", *Milli Eğitim Dergisi*, /144 (1999), 51-59.
- Saragi, T. I. S. P. Nation, G. F. Meister, "Vocabulary Learning and Reading", *System*, 6/2 (1978), 72-78.
- Sarıgül, Ece, "Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğrenimi ve Öğretimi Sürecine Genel Bir Bakış", *The Journal of Academic Social Science Studies*/ 54 (2017), 91-104.
- Sav, Bahattin, "Anlam Değişimleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Gazi*

- Eğitim Fakültesi Dergisi, 23/1 (2003), 147-166.
- Saydı, Tilda Navaro, *Yabancı Dil Öğrenmede Başarı Şifreleri: Öğrenme Stratejileri*, İstanbul: Bileşim Yayınları, 2007.
- Senemoğlu, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, VII. bs., Ankara: Gazi Kitabevi, 2005.
- Seven, Mehmet Ali. Ali Osman Engin, "Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/2 (2008), 192-212.
- Sevim, Sönmez, "Sözlü Dil/Yazılı Dil", *Dilbilim Araştırmaları*/(1990), 119-121.
- Shen, Ming-Yueh, "Effects of Perceptual Learning Style Preferences on L2 Lexical Inferencing", *System*, 38/4 (2010), 539-547.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr 'Amr b. 'Osman b. Kanber, *el-Kitâb* (nşr. 'Abdusselâm Muhammed el-Hârûn), III. bs., Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1988, IV.
- Singleton, David, "Age and Second Language Acquisition", *Annual Review of Applied Linguistics*, 21/(2001), 77-89.
- Sükker, Şâdî Müclî, "Kadâyâ Esâsiyye fî Ta'limi'l-Lugati'l-'Arabiyye li'n-Nâtıkîn bi- Gayrihê", *Delîlu'l-'Arabî*, 2017.
- Süleymân, Ahmed, *Medhal ilâ 'Ilmi'd-Delâle*, I. bs., Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1991.
- Swanborn, M. S. L - K. De Glopper, "Incidental Word Learning While Reading: A Meta-Analysis", *Review of Educational Research*, 69/3 (1999), 261-285.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=RAKS,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=raks%20etmek (erişim: 1 Eylül 2018).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MAHALLE, (erişim: 2 Eylül 2018).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=İMAN,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MÜMİN,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=EMİN,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEMİN (erişim: 1-3 Eylül 2018).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAVSİYE,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=VASIF (erişim: 15 Eylül 2018).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TESCİL, (erişim: 19 Eylül 2018).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALİP,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALEP,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALEBE, (erişim: 15-25 Eylül 2018).
- TDK Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MANTIK,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=NUTUK,

			http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MINTIKA , (erişim: 4-7 Ekim 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMEL , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MUAMELE , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMİL , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEAMÜL (erişim: 5-8 Ekim 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TALEP , (erişim: 14 Ekim 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BAYİ , (erişim: 23 Ekim 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMİL , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MAMUL , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MUAMELE , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AMELE , (erişim: 7-8 Kasım 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEKZ%C4%B0P (erişim: 12 Kasım 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HİLE , (erişim: 17 Kasım 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=İRTİFA , (erişim: 19 Kasım 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HASAR , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HÜSRAN (erişim: 19-21 Kasım 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SANAT , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SANAYİ , (erişim: 26 Kasım 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KEL%C4%B0ME (erişim: 1 Aralık 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=CEMAAT (erişim: 3 Aralık 2018).
TDK,	Güncel	Türkçe	Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ŞARK , (erişim: 23 Aralık 2018).
TDK	Güncel	Türkçe	Sözlük,

- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HASAR, (erişim: 26 Aralık 2018).
- Therrien, William J., "Fluency and Comprehension Gains as a Result of Repeated Reading", *Remedial and Special Education*, 25/4 (2004), 252-261.
- Tu'ayme, Rüşdî Ahmed. Mahmûd Kâmil en-Nâka, *el-Kitâbu'l-Esâsî: li-Ta'îmi'l-Lugati'l-'Arabiyye li'n-Nâtıkîn bi-Lugâtin Uhrâ*, I. bs., Mekke, y.y., 1983.
- Tutaş, Nazan, "Yabancı Dil Öğrenmede Yaş Faktörü", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ 6* (2000), 366-370.
- Tuzcu, Kemal, Araplarda Etimoloji Çalışmaları, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi/ 1* (2001), 66-71.
- Üçok, Necip, "Sosyal Bakımdan Dil", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/4 (1944), 611-619.
- Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, II. bs., İstanbul: Multilingual, 2007.
- Waring, Rob - Paul Nation, "Second Language Reading and Incidental Vocabulary Learning", *Museum Tusulanum Press The University of Copenhagen/ 4*, (2004) 11-23.
- Waring, Rob - Misako Takaki, "At What Rate Do Learners Learn and Retain New Vocabulary From Reading a Graded Reader?", *Reading in a Foreign Language*, 15/ 2 (2003), 130-163.
- Weltens, Bert, Marjon Grendel, "Attrition of Vocabulary Knowledge", *The Bilingual Lexicon* (edt. Robert Schreuder - Bert Weltens), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1993, 135-156.
- Yaşar, Ahmet, *Arapça'nın Temel Kuralları: Sarf-Nahiv*, II. bs., İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996.
- Young, Dolly J., "Language Anxiety from the Foreign Language Specialist's Perspective: Interviews with Krashen, Omaggio Hadley, Terrell and Rardin", (1991), 5-28.
- Zeccâcî, İshak el-Bağdâdî en-Nihâvendî, *Mecâlisü'l-'Ulemâ*, II. bs., (nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn), Riyad: Mektebetü'l-Hancî, 1983.
- Zhang, Dongbo, "Vocabulary and Grammar Knowledge in Second Language Reading Comprehension: A Structural Equation Modeling Study", *Modern Language Journal*, 4/96 (2012), 558-575.